

ETÜDLER

İçtimaî Sınıflar Meselesi

Yazan:

AYDIN YALÇIN

Siyasal Bilgiler Okulu Doçentlerinden

(ANKARA)

İçtimaî sınıflar meselesi, bugünün konuşma mevzuları içinde ve siyasi edebiyatında, şüphesiz üzerinde en çok durulan meselelerden biridir. Sınıf mefhumu, milyonlarca insanın faaliyetine istikamet veren, onların kalplerini alevlendiren büyük bir hissi hamuleye sahip olduğu halde, sarih ve vâzih bir mefhum haline henüz gelememiştir. Halbuki bu mefhumun ne ifade ettiği sarih surette anlaşılmadıkça, sınıfları meydana getiren âmiller, bu âmillerin tesiri altında sınıfların tekâmül istikameti, bugünün başlıca sınıfları ve bunların birbiriyle olan münasebetleri bilinmedikçe, «cemiyeti sınıfsızlaştırmak», «sınıf kavgasını önlemek» v.s. gibi bugün muhtelif istikametlerde girişilen içtimaî inkılâpların mahiyetini, sebeplerini, muvaffak olma şanslarını, muhtemel neticelerini tahmin etmek imkânsızdır.

Sınıf mefhumunun son derece vuzuhsuz oluşunda en mühim sebep, siyasi ve hissi cepheden ele alındığı halde, bu meselenin ilmi bakımdan henüz ele alınmış bulunması ve ilmin gayri şahsî metotları ile yapılan ve kendisini herkese kabul ettiren objektif tetkiklerin henüz pek az olmasıdır.

Aşağıdaki etüdümüzde, tam olmamakla beraber, bu hususa dair yapılan bazı tahlil ve tetkiklerin mahiyeti ve neticeleri hakkında bir fikir vermek, memleketimizde de bu yolda yapılacak tetkik ve araştırmalar için bazı nümuneler göstermek istiyoruz. Aynı zamanda, bu çeşit ilmi tahlil ve araştırmaların, her tarafta olduğu gibi bizde de, sınıf ve onunla alakalı içtimaî meselelerin münakaşasına, hissi unsurları bertaraf ederek vuzuh getireceğine de kani bulunuyoruz.

I. Sınıf mefhumu.

Sınıf kelimesi, lûgat mânasından da anlaşılacağı üzere, bir farklılık, bir ayrılma ifade eder. İctimaî sınıf derken akla ilk gelen şey, cemiyeti teşkil eden fertler arasındaki bir ayrılma ve farklılaşmadır. Fakat cemiyetteki farklılaşmalar pek çeşitlidir. Meselâ, ırk, cinsiyet, yaş, zekâ gibi menşei ferde olanlarla, kültür, fonksiyon, menfaat ve mertebe gibi içtimaî olan farklılıklar vardır. Bu takdirde, karşımıza çıkan diğer bir mesele, bu farklılıklardan hangisinin sınıf farklılığına esas teşkil ettiğini araştırmaktır.

1) *Sınıf mefhumuyla alâkalı sosyolojik bazı mefhumlar.*

İctimaî sınıf mefhumunun mahiyetini daha iyi tahlil edebilmek için, keyfiyet bakımından tesbit ettiğimiz yukarıdaki farklılıkları kemmi bir görüşle ifade etmek istersek, bunları *ufkî ve şakulî farklılıklar* diye ikiye ayırabiliriz. İrk, cinsiyet, yaş, zekâ, fonksiyon, kültür ve menfaat farklılıklarını cemiyetin ufkî farklılaşması, mertebe farklılıklarını da şakulî farklılaşması yahut tabakalaşması olarak kabul edebiliriz.

Bu çeşit bir basitleştirme ameliyesinin, sınıf mefhumu ile yakından ilgili olan, içtimaî mekân, içtimaî mesafe, içtimaî mevki mefhumlarını daha iyi anlama bakımından da önemi vardır. İctimaî mekân, arz üzerindeki insanlardan müteşekkildir. İctimaî mevki ve mesafe, nirengi noktası olarak alınan bazı fertlere ve içtimaî hâdiselere nisbetle, diğer insan ve içtimaî hâdiselerin yerlerini tayin etmek demektir. İnsanlar arasındaki içtimaî mesafeyi ölçüebilmek için, içtimaî mekândaki buutları bilmek lâzımdır. Hakikatte fertler arasında ne kadar farklılık varsa, içtimaî mekânda da o kadar buut vardır. Fakat kolaylık olsun diye, bu buutlar yukarıdaki şekilde, ufkî ve şakulî olmak üzere ikiye irca edilebilir [1].

Şakulî farklılaşma yahut *ıctimaî tabakalaşmada* hiyerarşik bir manzara vardır: aşağı, yukarı tabakalar arasında, haklar, imtiyazlar, vazife ve mes'uliyetler, içtimaî kıymet ve memuriyetler, iktidar ve nüfuz gayri müsavi tarzda dağılmıştır. Bütün bunlar fertler arasındaki statü farklılıklarını meydana getirir. Bu hak ve imtiyazları şahsî ve medenî, siyasî, iktisadî, dinî olmak üzere bazı çeşitlere ayırmak mümkündür. Hak ve imtiyazların en esashları, şahsî ve medenî olanlardır. Bunlar hayatın en temelli vetireleri ile alâkalı bulduklarından, bu hakların ihlâli, ferdi saadete ciddî surette tesir eder. Muhtelif cemiyetlerde, bu hususta tam istiklâlden, bu haktan tam mahrumiyete kadar derecelmeler vardır. Tam haktan mahrumiyeti, iptidaî cemiyetlerdeki çocukların statüsünde ve bir

[1] P. A. Sorokin: Social Mobility, New York 1927, Harper's, s. 1-8.

de tam esarete görüyoruz. Siyasî haklara gelince, bu hususta müsavât ancak son zamanlarda vukua gelmiştir. Bu hususta müsavât istemenin iki sebebi vardır: Birincisi, bu hakkın diğer hakların elde edilmesinde oynadığı rol, ikincisi de, siyasî faaliyetin esas itibariyle bir ihtiyaç olusudur. Siyasî organizasyonun ilk başladığı zamanlarda *siyasî haklar*, fertler arasında çok gayrı müsavi bir şekilde dağılmıştı. *Dinî haklara* gelince, bu haklar bazı dinî sistemlerde, büyük külfetlerin, ulûhiyete erişebilmek için, kudsi varlıklara daha yakın olan bir zümrenin tavassutuna muhtaç olmaları faraziyesine dayanır. Protestanlık, bu ulûhiyete bütün insanların doğrudan doğruya erişebileceğini kabul ederek, papazların imtiyazlı mevkilerini sarsmıştır. *İktisadî haklara* gelince, bu sahadaki müsavatsızlıklar, hayvancılık, ziraat, balıkçılık gibi «sun'î» istihsalin başlaması ile meydana gelmiştir. İstihsalin paylaşılmasında bir avantaja sahip olabilmek için, istihsal vetiresini kontrol altında bulundurmamak şart olduğundan, bu imkânı en iyi şekilde temin eden mülkiyet müessesesi meydana çıkmıştır. Bu sebeple mülkiyet, iktisadî haklar arasındaki müsavâtı bozan âmillerin en esaslılarından biridir.

Şahsî ve medenî, siyasî, dinî, iktisadî haklara sahip olanlar, cemiyet içinde bunlardan mahrum bulunanlardan daha fazla takdir edilirler. Bir tarife göre, yaş ve cinsiyete istinat etmiyen hak ve imtiyazlar bakımından muayyen ve müşabih bir statüye sahip olan nüfus bölümüne *ıçtimai sınıf* denir [2].

Statü, malûm olduğu üzere, ferdin cemiyet içinde işgal ettiği mevki-dir. Bazı sosyologlar elde etme şekli bakımından, iki çeşit statüyü birbirinden ayırırlar. Bir kısmı ferdin doğum, yaş, cinsiyet, meslek ve mekân dolayısıyla mazhar olduğu statü, diğeri de bizzat ferdin diğeri ile rekabet ve mücadele neticesinde, kabiliyeti, bilgisi ve ehliyeti sayesinde elde ettiği statüdür. İşte birinci neviden statü, üstünlük ve aşağılık derecelerine ayrılarak, cemiyetin muhtelif kesimlerine izafe edilirse, içtimai sınıflar ve kastlar doğmağa başlar. Başka bir deyimle, sınıf ve kast farklılıklarının meydana çıkması için, cemiyet içinde muayyen fonksiyonların, yalnız doğru ve yerinde telâkki edilmeyip, aynı zamanda yüksek ve aşağı olarak kabul edilmeğe başlanması ve böyle statülerin müteakip nesle geçirilmesi lâzımdır. Münasebetlerde üstünlük ve aşağılık, çatışma, rekabet ve farklılaşma vetireleri neticesinde doğar; fakat bunların tabakalaşması yani sınıf ve kast haline gelişi biyolojik bir prensip olan verasetin araya girmesi ile olur [3].

[2] C. C. North: Social Differentiation, London 1926, Chapel Hill, s. 17-26.

[3] K. Young: Sociology, New York 1942, s. 809-810.

2) Sınıf ve kast.

Kast ve sınıf arasında yukarıdaki müşterek vasıflardan sonra, onları birbirinden ayıran bazı hususiyetler de vardır. Bunlardan birincisi, tıpkı sınıflar gibi mertebeli olmakla beraber, *kastlar* birbirinden tam mânâsıyla ayrılmışlardır. İkincisi bir kastın âzalığı ancak doğumla kazanılır; kastlar arasında hareket imkânsızdır. Bunlardan başka, teşekkül tarzları ve istinat ettikleri prensip bakımından aralarında daha bazı farklar vardır.

Amerikalı sosyologlardan *Cooley*, «Social Organization» adlı eserinde, kastları meydana getiren âmilleri şu şekilde tesbit etmiştir: Kast şeklinde aşağı yukarı sabit ve değişmez bir hale gelen bu tabakalaşmanın birinci sebebi ferdi farklılıklardır. Muhtelif kasta mensup bulunan fertlerin birbirinden farklı oluşunun ilk âmil de, *ırkî farklılıklar*dır. Her kast ayrı bir ırkî menşeden gelir. Bu farklılığı yaratan diğer bir âmil de, *harpler ve muhaceretlerle hasil olan farklılaşmalar*dır. Filhakika bir çok müellifler, Hindistandaki muhtelif kastların, ayrı ayrı ırklardan müteşekkil olduğunu ve bilhassa yukarı kast mensuplarının muhtelif tarihî vesilelerle Hindistanı işgal eden yahut buraya muhaceret yoluyla giren yabancı kavimlerden teşekkül ettiğini tesbit etmişlerdir. Farklılıkları yaratan son bir âmil de, *cemiyet içindeki tedricî farklılaşmalar*dır. Zamanla nüfus muhtelif meslek ve zümrelere ayrılmış, ve bu ayrılış kast taksimatına esas teşkil etmiştir. *Cooley*'e göre, kast cemiyetlerindeki bu hareketsizliğin asıl sebebi, bu organizasyona sahip cemiyetlerde içtimaî tahavvüllerin yavaşlığıdır. Bu cemiyetlerde siyasî, iktisadî, demografik tahavvüller nisbeten yavaş cereyan etmektedir. Nihayet bu organizasyona müstenit cemiyetlerde muhabere ve münakale imkânlarının azlığı ve iptidailiği, fertler arasındaki içtimaî münasebetlerin cüz'î bir nisbette cereyan edişini temin etmektedir. Bu suretle de zümreler arasındaki içtimaî mesafenin idame ettirilmesi mümkün olmaktadır. İşte bütün bu âmillerin tesiri altında, kast organizasyonunun prensibi, *irsiyet* yani statünün olduğu gibi babadan oğula intikal etmesi olmuştur. Bu şekilde de kastlar *kapalı sınıflar* haline gelmiştir.

Sınıf organizasyonuna gelince, *Cooley*'e göre, bunu kasttan ayıran iki hususiyet vardır: Birincisi, mesleğin babadan oğula intikali, *irsiyet prensibine istinat etmez*. Vakiya bugünkü sınıf organizasyonuna hücum edenler, bunun hukuken olmasa bile fiilen bir kast organizasyonu olduğunu ve modern cemiyette mesleklerin babadan oğula intikal mekanizmasının, mülkiyet müessesesiyle teminat altına alındığını iddia ederler. Bu iddiada hakikat hissesi mevcut olduğunu kabul etmek lâzımdır. Fakat ileride kemmi mutalarla da göstereceğimiz gibi, bu nisbet bilhassa sosyalistler

tarafından fazla mübalâğa edilmiştir. Hakikatte bugünkü sınıf organizasyonunda mesleğin babadan oğula intikal nisbeti, kastla kıyas edilemeyecek derecede düşüktür. Bugünkü sınıf organizasyonunun diğer bir hususiyeti, onun *rekabet prensibine dayanmasıdır*. Bugünkü modern sınıflar, ferdler arasındaki rekabet neticesinde doğan topluluklardır.

Hulâsa olarak denilebilir ki, kast ve sınıf arasında keyfiyet bakımından mühim ayrılıklar mevcut olmamakla beraber, kemmiyet ve şiddet bakımından ehemmiyetli farklar vardır. Her ikisi de statü itibarıyla farklı fertlerden müteşekkildir. Fakat bu statünün kastlarda kazanılış şekli daha çok irsiyetle olduğu halde, sınıflarda bu rekabetle olur. Sınıf esasına dayanan cemiyetlerde, ferdiyetçilik daha hâkim vaziyettedir; burada statü, daha ziyade ferdi gayret ve kabiliyetle elde edilmektedir. Çünkü bugünkü içtimai sınıflarda, muhtelif tabakalar arasında büyük nisbette vukua gelen alış veriş, aşağıdaki tabakalardaki iktidarlıların yukarı çıkması, yukarıdaki iktidarsızların aşağı inmesiyle vukua gelmektedir. Buna mukabil ferdin kendi şahsî kabiliyet ve iktidarı sayesinde kazanmayıp, ona, irsiyet prensibi gibi, haricî bir âmille verilen statü, sınıfların teşekkülünde daha az rol oynar.

3) Sınıf ve stand.

Sınıf mefhumunun hudutlarını tayin ederken, karşımıza çıkan ikinci bir mefhum da, *stand* mefhumudur. Bir Devlet içinde muayyen bir sınıfa hâkimiyet imtiyazı tanındığı takdirde, stand mevzubahs olur, ve bu takdirde hâkimiyete sahip olan zümre artık bir sınıf değildir, stand'dır. Sınıflar arasındaki münasebeti hukuken tanzim ederek, bunlardan birine, tıpkı Romadaki Patricien'lerde olduğu gibi hâkimiyet imtiyazı tanımak, bugünün liberal Devleti muayyen bir sınıfın hâkimiyet imtiyazına istinat etmez; teker teker vatandaşların reylerine dayanır. Bu vatandaş zümresi içine kapitalist, proleter ve orta sınıf mensuplarının hepsi dahildir. Halbuki stand nizamının bir nümunesi olan Hindistandaki kast teşkilâtında, sınıflar şekillendirilmiş ve her sınıfın vazifeleri tayin edilmiştir. Bu şekilde bütün sınıflar bir bütünün belirli organları olarak tebarüz etmiştir. Zamanımızda da sınıfların stand'lar haline getirilmesinden bahsedilmiştir. Bununla takip edilen gaye, sınıflar arasındaki zıddiyetin, Devlet bütünlüğünü tehdit eder halden çıkarılması, ve bu zümrelere, Devlet denen bütünün parçaları olduklarının hatırlatılmasıdır. İşte bu maksatla ferdiyetçi Devlet anlayışına itiraz eden ve külçü (universalist ve uzviyetçi) Devlet anlayışını kabul eden faşizm, sınıflara birer âmme organı mahiyeti vererek onları Devlet bünyesi içine ithal etmek istemiştir. Faşist Devlet teşkilâtının ideal şekli, liberal devletlerde teker teker fertler tara-

fundan seçilen parlâmentoların yerine muhtelif mesleklerin mümessillerinden müteşekkil bir heyetin geçmesidir [4]. Şu halde sınıf ve stand mefhumları, iki çeşit cemiyet görüşü ile alâkalıdır. Sınıf mefhumu endividüalist ve liberal bir cemiyet görüşü ile alâkalıdır; stand ise, organik ve üniversalist bir telâkki ile. *Sombart*'ın tarifiyle stand, millet cemaatinin organik bir uzvudur; sınıf ise bir cemiyetin mekanik bir parçasıdır. Bütüne nisbetle sınıf menfaatçi, inkâr edici, tahrip edici, dağıtıcı ve ayırıcıdır; çünkü o, menfaati peşinden koşarken, civarındaki grupların mevcudiyetini ihmal eder [5].

4) Sınıf ve meslek.

Sınıf topluluğunun mahiyetini tesbit ederken diğer bir mesele de, onun meslek mefhumuyla olan alâkasını ve münasebetini tesbit etmektir. Sınıfla meslek arasında bazı münasebetler mevcutsa da, bu iki mefhum birbirinden ayrıdır. Her ikisi de cemiyet içinde iş bölümünün meydana çıkmasıyla hasil olmuştur. Yalnız mesleki farklaşma daha çok cemiyetin ufki farklaşmasını ifade ettiği halde, sınıf farklaşması şakuli olanı ifade eder. Bu yüzden mesleği sanayi olan zümreye hem fabrikatör hem de amele girer; ticarete hem patron hem tezgâhtar girer; ziraate hem mülk sahibi hem de ziraat işçisi girer. Halbuki bunların bir sınıf olmadıkları âşikârdır. Onun için sınıf mefhumu içine giren zümreler meslek zümrelerini amudî bir şekilde katederler [6].

II. Sınıfları ayırmak için kullanılan bazı kıstaslar ve sınıfları yaratan başlıca âmiller.

Sınıf mefhumuyla ona yakın ve alâkalı diğer mefhumlar arasındaki münasebetleri, benzerlik ve farklılıkları tesbit ettikten sonra, sınıf topluluğunu yaratan âmilleri ve bu hususta bazı müelliflerin ileri sürdükleri kıstasları gözden geçirebiliriz.

Bir kısım müellifler, sınıf tefrikine esas olmak üzere objektif, bir kısım sübjektif âmilleri ele almışlardır. Meselâ *Marx*, istihsal vasıtalarına sahip olup olmama keyfiyetinin sınıf tefrikine esas teşkil ettiğini iddia

[4] *G. Prou*: Essais sur le corporatisme, Paris 1938, Sirey, s. 23.

[5] Sınıf ve stand mefhumları arasındaki münasebetler için, *F. Marbach*: Theorie des Mittelstandes, Bern 1942, s. 130-131; *G. Kessler*: İctimaiyata Başlangıç (çeviren: *Z. F. Fındıkoğlu*), İstanbul 1938, s. 138-141; *W. Sombart*: Der moderne Kapitalismus, München 1928, cilt II-2, s. 1091-1107.

[6] «Encyclopaedia of the Social Sciences», cilt III, *P. Mombert*: «Class», s. 532.

etmiştir. Bazıları, hayat standardını bu tefriğe esas almış ve sınıfların aynı veya benzer hayat seviyesine sahip olan fertlerden teşekkül ettiğini iddia etmişlerdir. *Max Weber* ise, diğer objektif faktörler üzerinde durmuş, sınıf mefhumunu 1) iktisadî vasıtalarla sahip olma, 2) maddî hayat standardı ve 3) kültür ve eğlence imkânları üzerine istinat ettirmiştir. Sübjektif faktörleri esas alanlara göre, gelir kaynakları müşabih olan ve iktisadî menfaatleri birbirine uyan zümreler sınıfları teşkil eder. Herhangi bir devrenin iktisadî bünyesinde köklerini bulan menfaat ve görüş iştiraki, bu sübjektif faktörü ifade eder. Ezcümle *Sombart*, muayyen bir iktisat nizamını müdafaa eden, müşterek menfaat, müşterek ideoloji ve müşterek şura sahip zümrelere sınıf adını vermiştir. Diğer bir kısım müellifler ise, bir grubun mazhar olduğu takdir ve itibar derecesini sınıf tefrikine esas almışlardır [7].

Bütün tarih boyunca muhtelif kavimlerin içtimai organizasyonunda müşahede ettiğimiz sınıflaşmaları bir tek kritere bağlamak güçtür. İçtimai sınıflar, statü itibarıyla farklı fertlerin teşkil ettiği zümreler olduğuna göre, muhtelif devirlerde ve muhtelif kavimlerde bu statü farklaşmasını meydana getiren âmillerin neler olduğunu tesbit etmek lâzımdır. Nomadik harp topluluklarında meydana gelen sınıfların menşelerini, daha çok siyasî iktidarda aramak lâzımdır. Bu topluluklarda başlıca üç dereceleme vardı: Reis ve muavinleri, muharipler ve nihayet esirler. Daha sonra dinin, cemiyet hayatında daha mühim rol oynadığı devirlerde, dini ibadetlere tavassut edenlerle bunlara iştirak eden kütle arasındaki tabakalaşma ön plâna geçmiştir. Nihayet iş bölümü başlayınca, bazı meslek mensuplarının kütle nazarındaki prestijlerinde farklaşma olmuştur. Meselâ bazı iptidai kavimlerde silâh yapanlar, balıkçılıkla geçinen diğerlerinde kayık yapanlar, prestij bakımından diğer fertlere nisbetle yüksek tutulurlar. Nihayet «sun'î» istihsalin ehemmiyet kazandığı modern cemiyetlerde, bu istihsalde en mühim rolü oynayan sermaye üzerinde tasarrufta bulunan kapitalist zümresi, diğer zümrelere nisbetle cemiyet içinde daha yüksek bir mevkie sahiptir.

Cemiyet içinde hangi ihtiyaç ön plânda ise, bu ihtiyacın temin edilmesinde en fazla rol oynayan zümrenin cemiyetin diğer fertleri nazarındaki itibarı o nisbette fazla olur. Bugün sınıf tefrikinde en mühim rol oynayan âmilin iktisadî olduğuna şüphe yoktur. Yalnız yakın tarihlere kadar, içtimai hayatında harplerin mühim rol oynadığı memleketlerde askerî zümrenin, ırkî, dinî, kültürel, iktisadî bir çok sebeplerle dahilî kargaşalıklara ve çatışmalara sahne olan memleketlerde, dış âhengi ve intibakı

[7] Aynı eser, s. 532.

temin eden, siyasî otoriteyi elinde bulunduran politikacıların, içtimai mevkileri çok önemlidir. İçtimai farklılaşmalar, bazı ferd ve zümrelere, onların şahsî vasıfları ile izahı kabil olmıyan bazı üstünlükler vermekte ve bunların diğerleri nazarındaki itibarlarını artırmaktadır.

Bu sebeple muhtelif devirlerde ferdlar arasında içtimai tabakalaşma yaratan çeşitli âmilleri ayrı ayrı tahlil etmek icap eder. Nitekim sınıf kelimesinin muhtelif yerlerde kullanılmasından da onun her yerde aynı cinsten tabakalaşma nev'ini ifade etmediği görülecektir. Meselâ, *Eflâton*, *Voltaire*, *Guizot*, *Godwin*, *E. Bernstein* gibi müellifler içtimai sınıf mefhumuyla zengin ve fakir tabakaları anlamışlardır. Fakat bu tariflerine rağmen, aristokrat endüstriyel, ziraî, kapitalist ve asil sınıflar tâbirlerini kullanmışlardır. *St. Simon*, *A. Bauer*, *Blondel* gibi müelliflerden müteşekkil diğer bir grup da, içtimai sınıfları hâkim sınıflar yahut aristokrası, yahut istismar eden, veyahut ta imtiyazlı sınıflar, diğerlerine de tâbi yahut istismar edilen diye ikiye ayırmışlardır. Bunların sınıf tefriki, içtimai ve siyasî mertebeyeşme ve imtiyaza istinat ediyordu. Bu müellifler de evvelkiler gibi, ilk tariflerini unutarak, zengin - fakir, kapitalist-proleter sınıflarından bahsetmişlerdir. Üçüncü bir grup müellifler zümresi (*Turgot* ve *A. Bauer* kısmen, sonra *Taussig*, *K. Bücher*, *G. Schmoller*), içtimai sınıfları meslekî zümrelerle aynı telâkki etmişlerdir. Bu tariflerden de anlaşılıyor ki, sınıf topluluğunu tesbit ve tarif edebilmek için, iktisadî, siyasî ve meslekî âmilleri hesaba katmak lâzımdır [8].

Realitede sınıfların teşekkülünde bu üç faktör içiçe girmiş vaziyettedir. Meselâ bilhassa tarihte toprak sahibi asilzadeeler, hem iktisadî tabakalaşma bakımından, yani zenginlik ve gelir bakımından üst tabakayı teşkil ediyor, hem siyasî ve askerî otoriteyi elinde bulundurduğundan siyasî tabakalaşmanın üst kısımlarını işgal ediyor, hem de diğer mesleklerle, meselâ ziraat, zanaat gibi şubelere nisbetle daha üstün bir mevkie sahip bulunuyordu. Bugün toprak en çok gelir getiren bir kaynak olmaksızın çıkınca, toprak sahipleri iktisadî tabakalaşmada mevkilerini oldukça kaybetmişler, ekseriyet itibariyle orta sınıf seviyesine inmişlerdir. Siyasî otorite eskiden olduğunun aksine müsavi vatandaşların reyleri üzerine istinat edip, Devlet idaresi bir ihtisas meselesi olunca, büyük toprak sahipleri siyasî tabakalaşmadaki mevkilerini de kaybetmişlerdir. Medeniyetin ilerlemesiyle farklılaşan ihtiyaçları teminde ziraat mesleği bu sefer geride kalmıştır. Medenî insanda ziraat tarafından temin edilen zarurî ihtiyaçlar yanında lüks ve kültür ihtiyaçları gibi elâstikî olanlar çoğa-

[8] *P. Sorokin* ve *C. C. Zimmermann*: Principles of rural-urban sociology, New York 1929, Henry Holt, s. 59-61.

İnce, bu sonuncu cinsten ihtiyaçları tatmin eden sanayi gibi yeni meslek zümreleri ön plâna geçmiştir. Bugünkü sınıf tefrikinde en hâkim rolü oynayan, iktisadî tabakalaşma olmakla beraber, siyasî ve meslekî tabakalaşma nevelerinin de, bu hususta önemli rolleri bulunduğunu kabul etmek lâzımdır. Bugün en çok kullanılan kapitalist, orta sınıf, proleter sınıfı tefriki, daha çok iktisadî kudret ve iktisadî gelir esasına istinat ediyor ki, daha ileride göreceğimiz gibi, ferdlerin meslekî ve siyasî statüleri bakımından bu üçlü taksimi bir hayli dağıtan ve müdilleştiren tâlî bir takım taksimat yapmak icap etmektedir. Başka bir deyimle, gelir vaziyeti benzer olmakla beraber, meslekî ve siyasî statüsü farklı olan zümreler, o gelir zümresi içinde âdeta müstakil bir sınıf teşkil edecek derecede hususiyet kazanmaktadır.

Bu sebeple tarihî ve halihazır insan toplulukları içinde sınıf farklılaşmalarının mahiyetine nüfuz edebilmek için, sınıf denen bu kompleks mefhumu unsurlarına ayırarak mütalâa etmek zarureti vardır. Bu analitik metotla tetkike başlanırsa, her devirde sınıf farklılaşmasına esas teşkil eden başlıca üç tabakalaşma şekli karşımıza çıkar. Bunlar, yukarıdan-beri tekrar ettiğimiz gibi, iktisadî, siyasî ve meslekî tabakalaşmadır. Şimdi bu üç çeşit tabakalaşmayı ayrı ayrı kısaca gözden geçirelim.

1) İktisadî tabakalaşma.

Bir cemiyet içinde *gelir farklılaşmalarından doğan tabakalaşma* uzun müddet türlü türlü izah edilmiş ve bunu önlemek için zaman zaman tecrübelerle girilmiştir. Sosyalistler bu tabakalaşmanın, hususî mülkiyet ve rekabet esasına dayanan iktisadî nizamın mahsulü olduğunu söylerler ve sosyalist bir iktisat nizamında bunun ortadan kalkabileceğini iddia ederler. Bu meselenin bütün teferruatıyla burada münakaşasını yapmaya imkân yoktur. Yalnız şu kadarını söyleyelim ki, iş bölümüne dayanan bir istihsal tarzında, muhtelif istihsal faktörleri, emtiyanın pazarda teşekkül eden fiyatından hisselerini alırlar. Ücret, faiz, rant ve kâr olarak, bu faktörler arasında servetin dağılışı cemiyetteki gelir farklılığını tevlit eder. Bir çok nazari tahliller ve amelî tecrübeler göstermiş olduğu gibi, servetin dağılışı, pazarı tahrip ederek, otoriter bir müdahale ile müsavileştirmek imkânı yoktur. Saniyen hususî mülkiyet ve rekabet rejiminin muayyen gelir şubeleri arasındaki nisbeti muhafaza edemeyip, bilâkis arasını açacağı, ve zamanla cemiyeti iki kutba ayırarak içtimai âhengi bozacağı iddia edilmiştir. *Marx*'ın meşhur temerküz nazariyesi ve kütlelerin gittikçe sefilleşmesi vetiresi, kapitalist nizamın yıkılmasının kaçınılmaz olduğunu isbat için vazedilmiştir. Bu meşhur nazariyeye göre, kapitalist iktisat sistemi zamanla orta sınıfı tahrip edecek ve cemiyet, bir

tarafıta kapitali ellerinde bulunduran mahdut bir kapitalist zümresi, diğeri kutupta adedi gittikçe artan proleter zümresine bölünecektir. İşte bu devre, istihsal vasıtalarının mahdut kapitalist zümresinden alınıp, cemiyete maledilmesi suretiyle sosyalist nizamın doğuşunu temin edecektir. Bundan sonra, istihsal vasıtaları âmmenin malı olacağı için, cemiyette farklı gelire sahip zümreler bulunmayacak ve cemiyet sınıfsızlaşmış olacaktır.

Bu meşhur nazariyenin vazedildiği zamandan bugüne kadar geçen zaman zarfında, acaba cemiyetteki iktisadî tabakalaşmanın profilinde ne gibi değişiklikler olmuştur? En ileri kapitalist memleketlerde *Mara*'nın beklediği kutuplaşma hasıl oluyor mu? Aşağıda nakdedeceğimiz mutalaların tetkikinden de anlaşılacağı üzere, vakıalar yukarıdaki nazariyenin ümitlerini hiç değilse takviye etmekten çok uzaktır [9].

İngilterede 1850 de reel ücret 100 kabul edilirse, bu, yirminci asrın başında 170 e, Birleşik Devletlerde ise, 1850 ile 1910 arasında 147 den 401 e çıkmıştır. Orta sınıfın azaldığı ve sermayenin de mahdut ellerde toplandığı da doğru değildir. Almanyada 1853 le 1902 arasında orta sınıf geliri artmış, zengin ve milyonerlerin sayısı da çoğalmıştır. Buna mukabil, geliri 900 marktan aşağı olanların sayısı azalmıştır. 1896 da geliri 900 marktan aşağı olanlar, nüfusun %70,7 ini teşkil ettiği halde, bu nisbet 1906 da %61,7 ve 1910 da %42,8 olmuştur. 1853 le 1902 arasında nüfus iki misline çıktığı halde, geliri 900-3000 mark arasında olanlar dört misli, 3000-6000 arasındakiler dokuz misli, 6000-9500 arasındakiler on bir misli, daha yüksek diğer gruplar da, on beş, yirmi altı ve kırk altı misline çıkmışlardır. İngilterede vergi mükellefleri arasında geliri 160 sterlinden fazla olanlar 1881 de 618,000 kişi olduğu halde, 1914-15 de bu 1,240,000 e çıkmıştır. Halbuki bu devrede nüfus %39 nisbetinde bir artış göstermiştir. 1880 de toptan eşya fiyatları endeksi 88 olduğu halde, 1911 de bu 85 di. Bundan da anlaşılıyor ki, orta ve yüksek gelir tabakalarını işgal eden kütle mahdutlaşmıyor, bilâkis kalabalıklaşıyor.

Nihayet, işçi ücretlerinin artışı da tıpkı diğer gelirlerin temposunda olmuştur. Aşağıdaki tabloda Birleşik Devletlerde millî gelirin dağılımını görüyoruz:

[9] Bu bahse dair naklettığımız rakam ve istatistikler *Sorokin*'in «Social Mobility» adlı kitabından alınmıştır.

<i>Seneler</i>	<i>Ücret</i>	<i>Faiz</i>	<i>Rant</i>	<i>Kâr</i>	<i>Yekûn</i>
1850	35.8	12.5	7.7	40.0	100
1860	37,2	14.7	8.8	39.3	100
1870	48.6	12.9	6.9	31.6	100
1880	51.5	18.6	8.7	21.3	100
1890	53.5	14.4	7.6	24.6	100
1900	47.3	15.0	7.8	30.0	100
1910	46.9	16.8	8.8	27.5	100

Bu cedvelde kârın azaldığını, faizin arttığını, aynı zamanda da ücretin arttığını müşahede ediyoruz. Yoksa burada *Marx*'in temerküz ve ücretin azalışı nazariyesini teyit eden bir vaziyet görmüyoruz.

Aşağıdaki tabloda da A. B. D. de satın alma gücüne göre işçi ve müteşebbis gelirinin inkişafı görülmektedir:

<i>Seneler</i>	<i>İşçi başına</i>	<i>Müteşebbis başına</i>
1850	147	318
1860	188	231
1870	179	224
1880	244	212
1890	350	368
1900	410	607
1910	401	711

Bu tabloda da hem işçi, hem de müteşebbis gelirinin arttığı görülmektedir.

Marxist sosyolojinin tahminleri aleyhine çıkan diğer bir hâdise de, mülkiyetin yayılışı vakıasıdır. 1918 den 1925 e kadar A. B. D. de bazı sanayide hisse senedi sahiplerinin adedi 2,537,105 den 5,051,499 a çıkmıştır. Almanya, Fransa, İngiltere ve diğer bazı Devletlere ait rakamlar da aynı neticeye varmaktadırlar. Aşağıdaki tabloda 100,000 kişiye isabet eden, muhtelif gelir sınıflarındaki şahısların adedi görülmektedir:

GELİR SINIFLARI

İngiltere Fransa Prusya Danimarka İsveç Norveç

Zenginlik derecesine göre Adet Vasatî Adet Vasatî Adet Vasatî Adet Vasatî Adet Vasatî Adet Vasatî

Birinci 260-270 160,000 1,447 27,300 978 29,388 1,971 13,204 1,170 16,180 2,192 7,530

İkinci ..... 2,895 15,195 ? 3,888 7,603 3,781 8,669 3,001 8,029 2,359 8,582 2,024

Üçüncü ..... 13,060 3,369 ? 18,922 1,699 16,792 1,550 16,906 1,120 15,772 1,102

Dördüncü ..... 27,425 1,604 ? 26,558 1,082 26,493 982 25,589 740 24,901 693

Beşinci ..... 56,356 780 ? 47,939 600 46,075 564 48,306 392 48,553 458

Aydın Yalçın

Bu tabloda da, her memleket standardına göre fakir sayılan zümrelerin, *Marx*'ın tahminindeki gibi çok kabarık olmadığı, bilâkis orta sınıfların daha kalabalık olduğu görülmektedir.

2) Siyasî tabakalaşma.

Esirler ve hâkimler, idare eden ve edilen, ekalliyetin ekseriyete uyması gibi, cemiyette meydana gelen tabakalaşma *siyasî tabakalaşmayı* ifade eder.

Esaret bilhassa eski devirlerde çok şâmil bir müessese idi. Bu müesseseye başlıca iki sebep gösterilebilir. Birinci sebep *cürümdür*. Cürüm işleme, bugün bile hapsetme suretiyle, mücrimin esir hayatına benzer bir vaziyete sokulmasına âmil olmaktadır. İkinci sebep de *harplerdir*; burada mağlûp olanlar, galip zümrenin esiri vaziyetine düşerler.

İdare eden ve edilen şeklinde tabakalaşmaya gelince, burada bilhassa *cemiyetin hacmi* mühim rol oynamaktadır. Hacim itibariyle ufak olan topluluklarda her ferd müşterek harekete bizzat iştirak edebildiği halde, grup genişledikçe bu hal güçleşiyor ve cemiyet içinde sayıca daha mahdut bir zümre, müşterek hayatın tanzim ve idaresi fonksiyonunu üzerine alıyor. İkinci olarak, grup içinde her çeşitten farklılıklar mevcut olup buna rağmen grup birliği muhafaza edilmek istendiği takdirde, muayyen bir *zorlama teşkilâtına* müracaat etme zarureti hasıl olmaktadır. *Gumpłowicz, Ratzenhofer, Oppenheimer* gibi müelliflerin, Devleti ırk çatışmalarından doğan ve hâkim ırk tarafından kurulan bir teşkilât olarak görmesi bu sebeptedir. Bu görüş esas itibariyle doğrudur; nitekim bugünkü Devlet teşkilâtında bile bir zorlama mahiyeti vardır. Orada da ekseriyet fikrini azınlığa zorla kabul ettirmektedir.

Cemiyet içinde ırk, cinsiyet, sıhhat, yaş gibi biyolojik, zihni, iradî ve hissi unsurlardan müteşekkil psikolojik, iktisadi, kültürel ve ahlâki âmilin teşkil ettiği içtimai benzerlik ve farklılıklar, esas itibarile yukarıdaki âmil neticesinde doğan idare eden ve edilen şeklindeki tabakalaşmayı keskinleştirmektedir. Marxist sosyolojinin iddia ettiği gibi, Devlet yalnız mülklüler sınıfının elinde bulunan bir zorlama mekanizması değildir. Onun sebepleri çok daha derindir: iktisadi olmaktan ziyade sosyolojiktir. İktisadi gelir farklılığını ortadan kaldırmakla Devletin ortadan kalkacağını iddia edenler, bu hususta en nikbinleri bile uzun uzun düşündürecek bir sosyalist tecrübesi olan Sovyetler Birliğini iyi tetkik etmelidirler.

Siyasî tabakalaşma, idare eden ve edilen şeklinde cemiyetin iki ayrı plâna ayrılması üzerinde, *Hobhouse, Wheeler* ve *Ginsberg* gibi sosyologların tesbit ettikleri bazı tecrübi mutalar vardır. Bu müelliflere göre,

muhtelif cemiyet tiplerindeki asalet derecesi adedi ve esirlerin nisbeti şöyledir:

<i>Muhtelif cemiyetlerde asalet dere- celerini haiz zümrelerin nisbeti</i>	<i>Muhtelif cemiyetlerde esirlerin umumî nüfusa nisbeti</i>
Aşağı Avcılar 0	Aşağı Avcılar 2
Yüksek Avcılar 11	Yüksek Avcılar 32
Aşağı ziraat yapanlar 3	Aşağı ziraatçı kavimler 33
Aşağı pastoral kavimler 20	Aşağı pastoral kavimler 37
Yüksek ziraat yapanlar 15	Yüksek ziraat yapanlar 46
Yüksek pastoral kavimler ... 24	Daha yüksek ziraatçılar 78
Daha yüksek ziraatçılar 23	

Bu tablolardan da görülüyor ki, cemiyetlerin inkişafı ve kalabalıklaşmasıyla siyasî tabakalaşma artmaktadır.

3) Meslekî tabakalaşma.

Meslekî tabakalaşmanın iki çeşidi vardır: Birincisi, *mesleklerarası* («interoccupational») *tabakalaşma*dır; bazı meslekler diğerlerinden daha yüksek bir mevki işgal ederler; meselâ doktorluk ve mühendislik meslekleri, kunduracılıktan ve terzilikten daha yüksek bir mevki işgal ederler. İkinci nevi meslekî tabakalaşma, her *mesleğin kendi içinde tabakalaşma*sıdır. Meselâ ziraat mesleği, yahut sanayi mesleği mensuplarının, müteşebbisler, memurlar, işçiler diye tabakalaşmasında olduğu gibi.

Mesleklerarası tabakalaşmanın iki şartı vardır. Başka bir deyimle, bir mesleğin cemiyet içinde diğerlerine nisbetle yüksek telâkki edilebilmesi için, evvelâ o mesleğin topluluk hayatının idamesinde mühim bir rol oynaması lâzımdır. İkinci olarak da, bu rolün ifası yüksek bir zihni kabiliyeti istilzam etmelidir. Umumiyetle, cemiyetin tanzim ve kontrol vazifesini üzerine alan meslekler en mühim mesleklerdir. Bunlar aynı zamanda yüksek bir zekâ derecesine de sahip olmayı şart koşan mesleklerdir. Bunlar aynı zamanda yüksek bir zekâ derecesine de sahip olmayı şart koşan mesleklerdir. Meslekler arasındaki hiyerarşiyi tetkik edince, bunlar içinde kol işi görenlerin az bir zekâ derecesini istilzam ettiklerini, cemiyetin taazzuv ve kontrolü fonksiyonlarından uzak bulduklarını görüyoruz; buna mukabil, cemiyette yukarıdaki fonksiyonları gören mesleklerin bilâkis yüksek bir zihni seviyeye sahip olmayı şart koştuklarını müşahade ediyoruz. Nihayet, yüksek zihni kapasite isteyen mesleklerin aynı zamanda daha fazla gelire de mazhar olduklarını görüyoruz. Nite-

kim iptidai cemiyetlerde, reisler, liderler yalnız kolu kuvvetli kimseler değillerdi; onlar daha ziyade papaz, sihirbaz, reformcu gibi, diğerlerine nisbetle daha yüksek zekâ ve olgunluğa sahip kimselerdi.

Meslek içindeki tabakalaşmaya gelince, bunun derecesini, evvelâ müessesenin kontrolunda, en baştaki tabaka ile en alttaki tabakanın oynadığı farklı rolle, ikinci olarak alt tabakanın üst tabakaya tâbiyet derecesiyle, nihayet aralarındaki gelir farkı ile ölçebiliriz.

Sınıf farklılaşmasını yaratma bakımından, meslek içi tabakalaşmanın rolü çok mühimdir. Hattâ sınıf farkını ortadan kaldırmak isteyenlerin düşündükleri ilk tedbir, meslek içinde, müteşebbisle memur ve amele arasındaki farkı ortadan kaldırmaktır. Acaba sosyalist bir cemiyette, bu çeşit bir tabakalaşmanın mevcut olmayacağı iddiası ne dereceye kadar varittir? Bir kere, muhtelif düzleştirme tecrübeleri bu tabakalaşmayı ortadan kaldıramamışlardır. Ezcümle en son Sovyet tecrübesi, amelenin içtimai statüsünü yükseltmek ve diğer zümreleri onun seviyesine indirmek iddiasında olduğu halde, bu düzleşme hiç bir zaman vukua gelmemiştir. Orada amele Devletin tam esiri olmuştur. Kapitalist memleketlerde işçi sınıfının içtimai, siyasi ve iktisadi statüsünü müdafaa eden, onu yükseltmeğe çalışan bir çok müesseselerden, Sovyet amelesi mahrum bırakılmıştır; ezcümle bu kütleye serbest sendika kurma imkânı verilmemiştir. İşçi sınıfının en müessir silâhı olan grev hakkı tanınmamıştır. İşçilerin davalarında bitaraf hakem rolünü oynayacak efkârı umumiye tahrip edilmiştir. Hülâsa, Sovyet ülkesinde amelenin meslekî statüsünün yükseldiğini iddia etmek imkânı yoktur. Sovyet amelesinin iktisadi, siyasi ve içtimai hürriyetleri, bütün âmme iktidarını inhisarında tutan bir zümrenin keyfine bağlanmıştır. Ferd veya sınıf hürriyetinden bahsedebilmek için, bir cemiyette mevcut olan iktidarın, bir elde toplanmayıp tecezzi etmesi, desantralize olması lâzımdır. Kapitalist memleketlerde mülkiyet müessesesi, ferdlerin siyasi cemiyetler kurma hürriyetleri, basın hürriyeti Devlet otoritesini her hangi bir vesile ile eline almış bulunan zümreye karşı bir mukabil ağırlık vazifesini görmektedir. Bütün iktidarı elinde tutan ve fertleri atomlar halinde ufalyan bir nizamda ferd ve sınıf statüsünün yükseldiğinden, ferdî ve içtimai hürriyetten bahsetmek tam mânasiyle saflıktır. Orada olsa olsa, Devlet inhisarını elinde tutan diktatörün yahut kliğin statüsünün yükseklüğünden ve hürriyetinden bahsedilebilir.

Meslek içi derecelenmenin az veya çok oluşunda başlıca üç faktör rol oynar.

Birincisi, *mesleğin gördüğü fonksiyondan* doğar; eğer o mesleğin gördüğü fonksiyon icrai ise, bu meslekte derecelenme kuvvelidir; eğer bu fonksiyon daha zihni ise derecelenme zayıftır. Meselâ ordu icrai fonk-

siyon gören bir topluluktur; gördüğü fonksiyon tamamıyla maddî bir işin başarılmasıdır. Bu işin müessir bir surette başarılabilmesi için, büyük kütlelerin bir bütün halinde hareket etmesi lâzımdır; bütünü bu müşterek hareketini kontrol edip sevk ve idare edebilmek için büyük tabakalaşma ve derecelenme meydana gelmiştir. Halbuki fikrî ve ilmi toplulukların fonksiyonları, muayyen maddî bir işi neticelendirmek olmayıp, fikrî ve ilmi mesai ile bunun tahlil ve tetkiki olduğu için, bu topluluk mensupları arasında vukua gelen tabakalaşma ve hiyerarşi diğerleri ile kıyas edilemeyecek derecede zayıftır. Çünkü bu mesleğin fonksiyonu, ancak her âzanın müstakil düşünmesi ve kimseye tâbi olmadan faaliyetini yürütmesiyle kabildir.

Tabakalaşma ve derecelenmede ikinci âmil de, *topluluğun hacmidir*. Meselâ 100,000 kişilik bir işçi kütlesini 10 amele başı ile kontrol etmeğe imkân yoktur. Bu kadar büyük bir kütle için toplu hareketi ve kontrolü için muhakkak derecelenmeye ihtiyaç vardır.

Meslekî tabakalaşmada son bir âmil de, iş *bölümünün artışıdır*. Otomatik hareketler yapan ve monton bir şekilde çalışan geniş işçi kütlelerinin işbirliğini temin etmek için gene meslekî tabakalaşmaya ihtiyaç vardır.

Meslekî tabakalaşma, sınıf farklılaşmasını yaratan âmillerin en ehemmiyetlilerinden biri olduğuna göre, bu çeşid tabakalaşmanın profilini tetkik etmek, oradaki tahavvülleri takip etmek, cemiyet içinde mevcut sınıfların birbiriyle olan nisbetlerini tayin ve bu sınıfların tekâmül istikametlerini tesbit ve tahmin edebilmek için zarurîdir. Bu sebeple, bir çok memleketlerde meslekî tabakalaşmaların profilini ve onların tahavvülünü gösteren bazı mutaları aşağıya naklediyoruz:

Almanya'da 1895 de mesleklerde muhtelif tabakaların % si:

Tabakalar	Ziraat	Sanayi	Ticaret ve nakliye	Serbest meslek ve memur
İşveren ve müstakil	31.1	24.9	36.1	54.4
Yüksek memurlar	1.2	3.2	11.2	24.7
Ücretliler	67.7	71.9	52.7	20.9
Yekûn	100	100	100	100

Bu tabloda, muhtelif mesleklerdeki tabakalaşmanın profili sarîh olarak görülmektedir. Ziraat ve sanayi mesleklerinde, alt tabakalar daha kalabalık olduğu halde, ticaret ve nakliyede bu azalıyor; serbest meslek ve memur zümresinde ise üst ve orta tabakalar kalabalıklaşıyor.

Aşağıdaki tabloda, A. B. D. de ziraat mesleğindeki tabakalaşmanın profilindeki tahavvülleri görmekteyiz:

	1880	1890	1900	1910	1920
Mülk sahibi çiftçiler	38.9	38.7	36.2	32.4	37.5
Kiracılar	13.4	15.3	19.8	19.0	23.1
Ücretli işçiler	47.7	46.0	44.0	48.6	39.4
<i>Yekûn</i>	100	100	100	100	100

Burada mülk sahiplerinin teşkil ettiği ilk tabakanın çok cüz'î azaldığı, buna mukabil kiracı zümresinin arttığı, alt tabakayı teşkil eden amele zümresinin ise azaldığı görülüyor.

Almanyada sanayideki tabakalaşmanın profilinde vukua gelen tahavvüller, proleterlerin gittikçe artacağı yolunda *Marx*'ın bulunduğu kehaneti teyid etmiyor. Aşağıdaki tabloda sanayideki her tabakanın, ummî sınaî nüfusa nisbetle yüzdesini ve muhtelif tarihlerde bu nisbetlerde hasıl olan tahavvülleri görüyoruz:

<i>Tabakalar</i>	1895	1907
Mülk sahipleri ve müdürler	4.2	3.4
Memurlar	1.4	4.0
Alelâde işçiler	94.4	92.6
<i>Yekûn</i>	100	100

Burada mülk sahibi, patron ve direktörler sınıfının hafifçe azaldığı, buna mukabil yüksek ücretli memurlardan mütesekkil orta sınıfın üç mislinden fazla arttığı, alelâde işçi tabakasının da azaldığını müşahade ediyoruz.

Amerikada muhtelif mesleklerin profillerinin muhtelif tarihlerde arzettiği manzara da çok dikkate değer:

Çiftçiler	24.0	19.8	16.3	15.5
Mülk sahipleri ve memurlar	4.6	6.2	7.5	7.6
Serbest meslekler	3.3	5.4	5.4	6.6
Aşağı aylıklılar	2.5	4.6	6.3	9.9
<i>Yekûn: Müstakil ve orta sınıflar</i>	34.4	36.0	35.5	39.3

Ziraat işçileri	23.1	15.2	16.1	10.0
Hizmetçiler	7.8	5.0	4.1	3.1
Sanayi işçileri	26.6	35.3	38.2	42.4
<i>Yekûn</i> : Gündelikçiler	57.5	55.5	58.5	55.5
Tasnife girmiyenler	8.1	8.5	6.6	5.1

Burada da orta ve yüksek sınıfların artışı sarahaten müşahede edilmektedir.

İsviçrede muhtelif tabakalarda 1000 kişiye düşen insan nisbetinin senelere göre tahavvülü de şöyledir:

Müstakil	289.4	272.1	247.3
Yüksek memur	91.3	120.7	148.8
Gündelikçiler	583.4	572.8	562.2
Çıraklar	35.9	34.4	41.7
<i>Yekûn</i>	1000	1000	1000

Burada da işçilerin azalıp orta tabakanın arttığı görülmektedir.

Almanya'da muhtelif tarihlerde, muhtelif tabakaların umumî nüfusa nisbetini gösteren şu tabloyu gözden geçirirsek:

	1882	1895	1907
Müstakil ve müteşebbisler	32.0	29.0	23.1
Yüksek memurlar	1.9	3.3	6.1
Gündelikçiler	61.1	67.7	70.8
<i>Yekûn</i>	100	100	100

Burada müstakillerin azalışı daha çok orta sınıfı takviye etmiştir.

Bütün bu mutalardan anladığımıza göre, meslekî tabakaların en üst ve en alt seviyeleri gittikçe azalmakta, buna mukabil orta tabakalar kalabalıklaşmaktadır. Bu netice, kapitalist cemiyette, kütlelerin gittikçe proleterleştiği, en üst ve en alt tabakalar arasında uçurumun zamanla derinleştiği iddiasını cerhetmekte, bilâkis cemiyette iki kutbun birbirine yaklaştığı ve bu suretle orta sınıfın gittikçe kuvvetlendiğini göstermektedir.

Fikrî ve maddî iş gören mesleklerin, muhtelif memleketlerde ve muhtelif tarihlerde umumî nüfusa nisbetle arz ettikleri nisbet şöyledir:

		Tasnife girmeyen yahut mu-		
		Zihni	Ameli	tavassıt
A. B. Devletleri				
1870	.....	7.9 ^a	81.5 ^b	10.6 ^c
1920	.....	14.2 ^a	71.0 ^b	14.7 ^c
İsviçre				
1900	.....	6.7 ^e	78.3 ^f	15.0 ⁿ
1920	.....	8.3 ^e	71.2 ^f	20.5 ⁿ

a sınıfı : Mülk sahibi, memur, serbest meslek

b sınıfı : Ziraat işçileri, köylüler, hizmetçiler, sanayi ameleleri

c sınıfı : Aşağı maşhlar

e sınıfı : Serbest meslek, memur ve rantiyeler

f sınıfı : Ziraatta çalışanlar, sanayide, madencilikte ve ormancılıkta çalışanlar

n sınıfı : Tasnife girmiyenler, ticaret ve münakele.

Bu tablodaki mutalar da iki kapitalist memlekette daha çok orta sınıftan sayılan zihni mesai sarfeden meslek zümrelerinin arttığını göstermektedir.

1895 den 1907 ye, yahut 1900 den 1910 a, veyahutta 1901 den 1917 ye kadar muhtelif memleketlerde serbest meslek erbabı ile memur zümrelerinin arttığı görülmektedir. Bu artış Almanyada %3,6 dan 3,9 a, Avustralyada 2,9 dan 3,5 a, İtalyada 4,0 dan 4,2 ye, Fransada 5,0 dan 5,9 a, Hollandada 5,4 den 7,2 ye, Danimarkada 3,8 den 4,4 e, İsveçde 2,9 dan 3,5 e çıkmıştır. Yalnız İngiltere ve Finlandiyada bu artışa rastlanmamıştır [10].

III. Sınıf şuuru.

Ferdler esas itibariyle, yukarıda tetkik ettiğimiz üç türlü tabakalaşma içinde, statülerinin yakınlığı bakımından kendilerini bir grubun mensubu olarak hissederler. Kendini farklı statüye sahip diğer ferdler zümresinden ayırmak suretiyle hasıl olan bu gruplaşma, sınıf şuurunun temelini teşkil eder. Bu üç türlü tabakalaşma vetiresine istinad etmekle beraber, statü farklılıklarını artıran daha bir çok âmiller vardır. İleride daha teferruatıyla izah edeceğimiz gibi, her meslekî tabakada fonksiyon-

[10] Aynı eser, s. 117 - 127.

nun mahiyetindeki farklılıktan doğan zihniyetlerin benzemezliği; tabaklar arasındaki gelir müsavatsızlığından doğan hayat seviyesi farkları; muhtelif tabakalar arasındaki menfaat âhenksizliği; muhtelif tabakaların, ferdlerin fiziki ve psikolojik hususiyetleri bakımından muayyen tipleri istifaya tâbi tutması; nihayet tabakalar arasında müteakip nesiller içinde alışverişin yavaşlığı, ferdler arasında müşabih fikirler, hisler ve vaziyet alışlar yaratmıştır. İşte bu müşabehetten dolayı, bir zümreye mensup bir ferd cemiyet içinde diğer ferdlerle aynı seviyede münasebete girişebileceğini düyar ve kendini az çok belirli bir şekilde, o ferdlerle aynı grup mensubu olarak hisseder. Bugünkü cemiyetlerde sınıf dediğimiz toplulukların böyle müphem ve şekilsiz bir mahiyeti vardır. Bu sebeple, bugün sınıf şuurundan bahsedilince, bu şuurun ne zaman mevcut olduğunu ve neye karşı, yani hangi hususlarda mevcut olduğunu tesbit etmek lâzımdır. Halbuki standlarda bu güçlük mevzubahs değildir.

Bütün sınıf âzalarına şâmil, müsterek, muayyen gayeler ve menfaatlar tesbit edemezsek bile, sınıf farklılığı vakıasını görmemezliğe gelemeyiz. Çünkü sınıflar, oldukça müphem hedefler etrafında husule gelen hissi tezahürlerin toplamıyla teşekkül eder. Bu hissi unsurlar, başlıca, yukarı sınıflara karşı bir aşağılık hissi, aşağı sınıflara karşı bir üstünlük, kendi sınıfından olan ferdlere karşı da, hareketlerinin onlarınkile âhenkli olacağına kani olmaktan doğan bir «nev'i suur» halidir («consciousness of kind») [11].

Sınıf farklılıklarını artırıp, sınıf şuurunun uyanmasında mühim rol oynayan âmillerin bir kısmına *biyolojik âmilller* diyebiliriz. Bunlar, sınıf mensuplarının bedenî ve psikolojik vasıflarıdır. Bazı tetkikler, meselâ yüksek sınıflarla aşağı sınıfların, boy, kafatası, vasatî ömür v.s. gibi hususlarda farklılıkların mevcut bulunduğunu meydana çıkarmıştır. Sonra, muhtelif sınıf mensupları üzerinde yapılan testler, zekâ hususunda da sınıflar arasında farkların mevcut olduğunu göstermiştir. Ezcümle *F. Galton*'un müşahedelerinde, bazı sınıfların yüksek zekâ seviyesinde bulunan büyük adam yetiştirme emsalleri, diğerlerine nisbetle çok yüksektir. Meselâ İngilterede yüksek sınıflar ve serbest meslekler zümresi, umumî nüfusun %4,46 sını teşkil ettiği halde, bu zümre dâhilerin %63 ünü yetiştirir. Halbuki işçi, artizan ve sanayide çalışanlar, nüfusun %84 ünü teşkil ettikleri halde, İngilterede en büyük liderlerin ancak %11,7 sini yetiştirebilmişlerdir. İşçi ve artizanlar, nüfusun %74,28 ini teşkil ettikleri halde, dâhilerin ancak %2,5 ini vermişlerdir. Fransada asıl ve yüksek

[11] «Encyclopaedia of the Social Sciences», cild III, *M. Ginsberg*: «Class Consciousness», s. 536 - 37.

tabakalar, ediplerin büyük bir kısmını yetiştirmişlerdir. Fransız ilim adamlarının %35 ini Fransız aristokrasisi, %42 sini orta sınıf ve serbest meslekler, %23 ünü de aşağı tabakalar çıkarmıştır. Avrupanın en meşhur 100 ilim adamının %41 i asıl sınıflardan, %52 si orta sınıflardan, %7 si de işçi sınıfından çıkmıştır. Almanyada 1700-1920 arasında yaşayan 4.421 birinci sınıf şahsiyet (muharrir, şair, ressam, müzisyen, âlim, devlet adamı, iş adamı, asker) üzerinde yapılan bir tetkik, asıl sınıflar, serbest meslekler ve iş adamlarının teşkil ettiği zümre umumî nüfusun %20 sinden az olduğu halde, dâhilerin %83,2 sini, aşağı sınıflar umumî nüfusun %80 ninden fazlasını teşkil ettiği halde, dâhilerin ancak %16,8 ini verebilmiştir. Amerikada «Who's who» dan seçilen 18.400 mümtaz Amerikalı üzerindeki tetkikler, memur ve serbest meslek mensubu arasında 32-70 kişiye bir kişinin düştüğünü, halbuki bu nisbetin kaba işçilerde 78.000 kişiye bir olduğunu göstermiştir [12].

Diğer bir müellifin de bu bahse dair tetkikleri benzer neticeler vermiştir. Enerji ve zekâ gibi ferdi farklılıklarla, içtimai tabakalaşma arasında yakın bir rabita vardır. İşsizler arasında aşağı zekâlıların nisbeti yüksektir. Eskiden cürümle aşağı zekâ arasında bir münasebet bulunduğu biliniyordu; şimdi buna zekâ düşüklüğünün, cürümle alâkası bulunan muayyen mizaç, his ve istidatla müterafık bulunması lâzım geldiği keyfiyeti ilâve olunmuştur. Fuhşla da aşağı zekâ arasında münasebet vardır. Yüksek zekâlı çocukların yüksek zekâ istiyen mesleklere mensup ebeveynlerden geldiği tesbit edilmiştir. Bu zümrede bulunanların babalarının meslekleri tasnif edilince, netice serbest meslek zümresi için %31,4, yarı serbest olanlar ve iş sahipleri için %50, vasıflı işçiler için %11,8 yarı vasıflı ve vasıfsız işçiler için %6,8 nisbetlerini vermiştir. Bundan anlaşılıyor ki, içtimai farklılıklar yalnız tesadüfî bir surette ortaya çıkan içtimai farklılaşmanın neticesi olmayıp, nesilden nesle verasetle geçen farklılıklardan da ileri gelmektedir [13].

Sınıf şuurunun uyanmasında diğer çok mühim bir âmil de, muhtelif tabakalar içinde bulunan *ferdlerin muhite intibak* vetiresiyle, *yeni hususiyetler kazanması* ve bu şekilde muhtelif zümreler arasında zihniyet farklarının meydana gelmesidir. Ferdlerin hususiyet kazanması ve bulunduğu tabakaya intibakı bakımından en mühim rol oynayan âmillerden biri, gelir ve hayat seviyesi, diğeri de meslektir.

Gelir ve hayat seviyesi bir ferdin kültürel seviyesini tayin eden imkânların hududunu çizer. Kültür seviyesi itibariyle ferdlere tekâmül et-

[12] *Sorokin*: zikr. eser, s. 283 - 288.

[13] *North*: adı geçen eser, s. 192 - 197.

mesi, başka bir deyimle ferdlerde psikolojik müessiriyetin artması için, cemiyetin erişebildiği başarıları onların toplıyabilmeleri ve biriktirebilmeleri şarttır. Bu biriktirme ameliyesi için, ferdlerin boş zamanları olmalı ve bu kültür başarılarını elde edebilmek için zaruri iktisadi vasıtaları el altında bulundurabilmelidirler. Gelir seviyesi yüksek olduğundan geçimini temin etmek için daima çalışmak mecburiyetinde kalmıyan ve zamanının mühim bir kısmını iktisadi olmıyan faaliyetlere tahsis edebilen zümreye boş zamana sahip sınıf «leisure class» adı verilir. Buna mukabil, geçimini temin etmek için, her zaman çalışmak zorunda olan zümreye de emekçi sınıf «labouring class» denir. İşte bu iki zümre arasında zihniyet, kültür, zevkler, kıymet ve telâkkiler bakımından farklılıkların meydana gelişi vakıası üzerinde duran ve isabetli tahlillerde bulunan müelliflerden biri de *T. Veblen*'dir. Ona göre, boş zamana sahip sınıfın başlıca meşgalesi harp, politika, spor, ilim ve din gibi sınaî olmıyan faaliyetlerdir [14]. Din mensuplarının ilmi faaliyetin başlamasındaki rolleri, bugünkü üniversitelerin dinî menşeden gelen müesseseler oluşu, buralarda hâlâ dinî merasimi andıran usullerin mevcudiyeti yukarıdaki iddiayı teyid eden bir vakıadır. Bilhassa ilmi faaliyetin bızatihî bir gaye olması ve maddî menfaat gibi şeylerden uzak bulunması, bu faaliyetin tam bu sınıfa uyduğunu göstermektedir.

Gelir fazlalığı ile *muhafazakârlık* arasında da münasebet vardır. Fazla gelirlı sınıflar, hayat mücadelesinin şiddetini diğerleri kadar hissetmediklerinden, yeni metodların aranmasına, işçi sınıfı kadar taraftar görünmezler. Bu sebeple, yüksek sınıflar her yerde muhafazakâr olmuşturlardır [15].

Kültür farklılıklarının hasıl olmasında gelir fazlalığının insana temin ettiği boş zamanın oynadığı rolleri daha sayabiliriz. Ezcümle, san'at, seyahat, tetkik gibi tamamiyle boş zaman meşgulliyetleri, insanlar arasındaki kültürel seviyeleşmenin en mühim âmillerindendir.

Meslekî tabakalaşma da, ferdler arasında zihniyet, kıymetler, inançlar, vaziyet alışlar bakımından çok ehemmiyetli farklılıklar yaratmaktadır. Mesleğin ferdler arasında farklar vücude getirmesinin en mühim âmili, bu mesleğe mensup ferdlerin, sanayi ve teşebbüs faaliyetlerinin muhtelif ve farklı cepheleri ile temas halinde bulunmalarından ileri gelmektedir. Meselâ sınaî faaliyete iştirak eden müteşebbis ve kapitalist zümresiyle, işçi zümresinde tezahür eden kültürel ifade ve ruhi reaksiyonların birbirine benzemeyişi, onların, sanayi ve teşebbüs faaliyetlerinde

[14] *T. Veblen: The theory of the Leisure Class*, New York 1934, s. 5.

[15] Aynı eser, s. 198 - 200.

ifa ettikleri fonksiyonların mahiyet itibariyle çok farklı bulunmalarından doğmaktadır. Sanayide kol işi gören amele zümresi, bunlar içinde bilhassa vasıflı yahut marifetli olanlar, sınaî faaliyet esnasında makinenin işleyiş disiplinine tâbidirler. Makinenin işleyiş tarzından gelen gayri şahsî ve mekanik malzeme bu çeşit iş görenlerin zihinlerini o kadar doldurmuştur ki, onların manevî varlıklarında, hayatın şahsî ve kalitatif cepheleri için yer kalmamıştır. «İyi yahut kötü», «değerli yahut değersiz», «kanun ve nizam» gibi ifadeler, maddî ilmin neticelerine tatbik edilirse şüphesiz eski âdetlerin bakiyesi olan ve konuşma tarzı için faydalı bulunan mecazî ifadelerden ibaret kalır. İşçi, makine işletisi dışında zihnini kullanamaz, işletemez bir hale gelmiştir. Müteşebbis ve finansiyer zümreye gelince, bunlar alma satma, yatırma ve idare gibi işlerle meşgul oldukları için, zihinleri mülkiyete sahip olmanın çizdiği hatlar üzerinde işler. Bütün hâdiseler âdet («convention») ve mukaddem («precedent») lere göre mütalâa edilir. Bunlar, idarî ve icrai faaliyetlerin mahsulü olan ve mihanikî müessiriyetten farklı bulunan pratik müessiriyete ehemmiyet verirler.

İşçi sınıfının *mülkiyete karşı aldığı vaziyet* («attitude»), kapitalist ve müteşebbis zümredekinden farklıdır. Bir kere, işçi, gelirini kullanırken, daha tedbirsiz, daha ihtiyatsızdır. Bu hal, yalnız tecrübe noksanlığından ileri gelmez, fakat mesleğin icabettirdiği seyyaliyet, işçiler arasında bir ev edinme maksadıyla tasarrufa riayet etmeyi teşvik etmez. Sonra, kapitalist istihsal tarzı kendisinde istihsal vasıtalarının bir kısmına sahip olma ümidini bırakmamıştır. Bu yüzden mülk edinme, onların hayat gayeleri arasından çıkmıştır. İşte bu sebeplerle mülkiyet haklarına ve mükavele vecibelerine riayet, teessüs eden âdet ve kabul edilen mukaddemler şeklinde düşünmiyen bu kütlede kuvvetli değildir. İşçinin aile, devlet ve kiliseye karşı vaziyet alışması, bunların müsbet ve gayri şahsî faydalarının neticesidir; yoksa onların an'anevî hissî ve vatanî sadakatlarından dolayı değildir. Buna mukabil, malî faaliyetlerle meşgul bulunan zümrenin vaziyet alışması bambaşkadır. O, malî muamelelere nihai mülk edinme gayesiyle bakar; bu sebeple bu zümre pratiktir, tedbirdir ve iktisada riayetkârdır [16].

İşçi ve kapitalist sınıflar arasında fonksiyon farklılıklarından ileri gelen daha bazı zihni ve hissî farklılıklar vardır. Meselâ *Veblen*, kapitalist ve müteşebbislerin daha çok spekülâtif olan malî ve idarî fonksiyonlarından dolayı talihe inanan ve dinî itikatları kuvvetli bir zümre haline geldiklerini müşahade etmiştir. Buna mukabil işçi sınıfı, mekanik işlerle uğ-

[16] *North*: adı geçen eser, s. 240 - 243.

raştığı için, daha müsbet ve lâik bir zümredir. Gene aynı fonksiyon farklılığından dolayı, birinciler eski nizamın ve eski devirlerin izlerini taşırlar. Bunların aristokratik mezihetlere sahip olmak istemeleri sebepsiz değildir. Kuvvet ve şiddeti takdir etmeleri, bu gibi vasıfların kapitalist nizamdaki amansız rekabette müessir vasıflar olmalarındandır [17].

İşte bu sebeplerle, cemiyette muhtelif fonksiyonel zümreler arasında zihni ve hissi sahalarda üzerinde vaziyet alış farklılıkları doğar. Bu farklılıklar sınıf dediğimiz şekilsiz toplulukları meydana getiren manevi temelleri vermiş olurlar. Sınıf şuuru, muhtelif ferdlerin şuurlarında muhtelif hâdiseler karşısında onların vaziyet alışlarında müşahede edilen yakınlıklardan ve farklılıklardan doğar.

IV. Sınıf farklılıklarını devam ettiren veya azaltan âmiller.

İçtimai farklılıklar bir kere teessüs ettikten sonra, devam etmeğe temayül ederler; bu sebeple kastla sınıf arasında kat'î bir hudut çizmek oldukça zordur.

Mülkiyet rejimi ve aile, her ferdin hayata müsavi şartlarla başlamalarına mâni olur. Çocuğa ailenin içtimai mevkiini devretmek için bir temayül mevcuttur. İmtiyaz ve statüyü devam ettiren yalnız mülkiyet ve aile müesseseleri değildir; Devlet de buna yardım eder. Tabii kaynakların kontrolü, mülkiyetin himayesi gibi tedbirler bu gayeyi güder. Bundan başka, tahsil imkânlarının genişletilmesi, çocuk işi için tahditler konması, veraset vergileri, umumî sıhhat tedbirleri imtiyazlı sınıfların muhalefetine uğrar. İmtiyazlı sınıflar imtiyazlarını yalnız böyle konservatif vasıtalarla idame etmekle iktifa etmezler; pozitif tedbirler de alırlar. Bunlardan en az zararlısı, aşağı sınıfların yukarı sınıflar tarafından giyilen, kullanılan vasıfları kullanmaktan menedilişleridir. Meselâ Manu kanunlarında bu çeşid bir çok yasaklar mevcuttu. İmtiyazları idame etmek için diğeri bir vasıta da *tahsildir*. Bilgili ile bilgisiz arasındaki fark, daima imtiyazlı ile imtiyazsız arasındaki mesafe ile muvazi gitmiştir. Bilgi, imtiyazı muhafaza için bir vasıta olarak inhisar altına alınmıştır. Devlet eliyle ve serbest tahsil devri başlayınca, öğrenme imkânları bütün vatandaşlara açılmıştır [18].

Diğeri taraftan, cemiyet içinde sınıf farklılıklarına esas teşkil eden bu imtiyazlar, aynı ferdde ve muhtelif nesiller arasında daimî olarak de-

[17] *Veblen*: adı geçen eser, s. 212 - 331.

[18] *North*: adı geçen eser, s. 254-266.

vam edemez. Cemiyetin sınıf adını verdiğimiz üstüste vazedilmiş muhtelif zümreleri arasında, bir nesil içinde ve muhtelif nesiller arasında daimî ve kuvvetli bir alış veriş vardır. Bugünkü cemiyette, kasttaki vaziyetin aksine, bir ferd bütün hayatı müddetince, muhakkak aynı sınıf içinde kalmaz; fakirse zenginleşir, işçiye patron olabilir, idare edilense pek âlâ bir gün devlet adamı olabilir. Bundan başka bir çocuk muhakkak babasının sınıfı içinde kalmak mecburiyetinde değildir. Zenginin çocuğu muhakkak zengin, fakirinki muhakkak fakir değildir. Bazı memleketlerde yapılan tetkikler, muhtelif tabakalar arasındaki alışverişin oldukça yüksek olduğunu göstermiş ve bugünkü cemiyeti kastlar rejiminden farksız gören ve onun yerine herkese müsavî imkân vâdeden sosyalist nizamı müdafaa edenleri haksız çıkarmıştır. Gene aynı tetkikler, bugünkü nizamda, sertliği devam ettiren bazı âmillerin tesirlerinin, gittikçe azaldığını, buna mukabil içtimai tabakalaşmadaki alışverişi artıran bir çok müesseselerin ehemmiyet kazandığını göstermiştir. Esasen bugünkü nizamın kuruluş tarzı, hiç bir zaman tabakaların hareketsizliğini icabettirecek bir vaziyette değildir. Tabakalar arasındaki alışverişi zarurî kılan biyolojik ve sosyal daha bazı âmillere de vardır.

Bugünkü garp cemiyetinde *mesleğin babadan oğula intikal nisbeti* düşüktür. Halbuki Hindistandaki gibi kast nizamında, babanın mesleği çocuğunkini tayin eder. Garp cemiyetinde intikal nisbetinin azamisi %70, asgarisi de %3-10 arasındadır. Vasatî intikal nisbeti %20-60 arasında kabul edilmektedir. Babadan oğula geçen mesleklerin çoğu, yüksek ihtisas ve tecrübe isteyen yahut icrası için büyük para yekûnuna ihtiyaç gösteren işlerdir. Prof. *Sorokin* arka arkaya dört nesil üzerinde yaptığı etüdlere, mesleklerin büyük dededen dedeye intikal nisbetinin %72, dededen babaya geçişinin %38,9, babadan oğula geçişinin de %10,6 ya düştüğünü müşahede etmiştir.

Mannheim'da aileler üzerinde yapılan başka bir etüd, dede ile baba arasında meslek ayniyetinin %67,0, baba ile oğul arasındakinin de %42,5 a indiğini göstermiştir. Bu mutalar, baba ile oğul arasındaki meslek geçişinin zamanla azaldığını göstermektedir. Bunun başlıca sebepleri, feodal ve hukukî mânilerin ortadan kalkışı, sanayi inkılâbı, iş bölümünün artması, nakil vasıtalarının çoğalması, nüfustaki ufki seyyaliyetin fazlalaşmasıdır.

Aynı nesil içinde tabaka değiştirmeye ait bir fikir varmek için, Amerikada bir hayat sigortası şirketinin istatistiklerinden çıkarılan aşağıdaki mutaları tetkik etmek faydalı olur. Bu şirket, sigorta olma anıyla ölüm anı arasında meslek değiştirenlerin nisbetinin %58,5 olduğunu tesbit etmiştir. New York'da çalışan 16-18 yaşları arasında 24,442 çocuk üzerinde

yapılan başka bir tetkik, bunlardan %23,6 sının hiç meslek değiştirmedini, %25,7 sinin bir defa, %22,8 inin iki defa, %12,1 inin üç, %6,4 ünün dört, %3,3 ünün beş, %1,5 inin de altı defa meslek değiştirdiğini meydana çıkarmıştır. Bu çocukların %50 si mesleklerinde altı aydan az kalmışlardır. Almanyada bazı fabrikalarda yapılan tetkikler, erkekler arasında %75 inin, kadınlar arasında da %45 inin başka başka fabrikalarda çalışmakla beraber aynı meslekte kaldığını göstermiştir. Avusturyada 31 aralık 1907 ile 31 aralık 1910 arasında çalışan nüfusun %9,31 inde meslek değişmesi olmuştur. Bu değiştirme, ziraat ve ormancılıkta %8,64, enmüstride %19,68, ticaret ve münakalede %13,74, serbest meslek ve âmme hizmetlerinde %13,56, orduda %84,25 nisbetinde olmuştur. Almanyada 1913 de Alman proleter kütesine girenler 1.707.000 yani bütün proleter kütesinin %9,26 sı nisbetinde idi; aynı sene 985.000 proleter de başka sınıflara geçmiştir [19].

Amerikada Minneapolis'de aileler üzerinde yapılan bir tetkik, muhtelif mesleklerde baba ile oğul arasındaki meslek intikalini ve hangi meslekler arasında mübadelenin daha çok olduğunu göstermektedir:

<i>Babannın mesleği</i>	<i>Ailenin adedi</i>	<i>Çiftçi</i>	<i>Yarı vasıflı</i>	<i>Yarı serbest ve küçük iş adamı</i>	<i>vasıflı</i>	<i>Vasıfsız</i>	<i>Büyük iş adamı</i>	<i>Yekûn</i>
Çiftçiler	191	220	29	85	147	15	52	548
Yarı vasıflılar	22	4	17	14	15	2	1	53
Vasıflılar	110	7	34	102	66	15	13	237
Yarı serbest ve küçük iş adamları	160	12	14	37	131	10	50	254
Serbest meslek ve büyük iş adamları	33	1	2	5	20	...	18	46
Vasıfsızlar	19	1	7	13	11	9	1	42
<i>Yekûn</i>	535	245	103	256	390	51	135	1,180

Yukarıdaki tabloda, çiftçi ve serbest mesleklerde baba ile oğul arasındaki meslek geçişinin yüksek olduğu ve diğer mesleklerde çocukların

baba mesleklerinden daha yüksek tabakalara doğru tedricen tırmandıkları görülmektedir.

Mannheim'da aileler üzerinde yapılan diğer bir tetkiki de gözden geçirelim:

Babanın mesleği	Çocuğun mesleği					Yekûn
	Ticaret	Artizan	Serbest meslek	İşçi	Ziraatçı	
Ticaret	12	3	5	6	1	27
Artizan	10	10	2	20	6	48
Serbest meslek	3	1	2	...	...	6
İşçi	2	9	1	30	1	43
Ziraatçı	2	...	...	5	3	10
Yekûn	29	23	10	61	11	134

Burada da, ticaret ve küçük sanatlarda intikal nisbetinin fazlaca olduğu ve aşağı mesleklere mensup babaların çocuklarının yukarıya doğru tırmanma temayülü gösterdikleri müşahede olunuyor.

Otto Ammon, Karlsruhe'de köyden gelen muhacirlerin hangi mesleklerle girdiğini tetkik eden bir araştırmasında şu neticeye varmıştır: [20]

Nesiller	Her neslin % si			
	Aşağı sınıflar	Orta sınıflar	Serbest meslek	Yekûn
Muhacirler	82	14	4	100
Oğulları	41	49	10	100
Torunları	40	35	25	100

İngiltere'de yapılan diğer bir etüde, yukarı doğru tırmanma şu nisbetleri vermiştir: [21].

	III den Ie	II den Ie	III den II ye
Bugünkü nesil ve babalar	12	55	40
Babalar ve büyük babalar	6	45	24
Bugünkü nesil ve b. babalar	18	57	36

Yukarıdaki tabloda III aşağı sınıfı, II orta sınıfı, I de yüksek sınıfı göstermektedir. Bu vaziyete göre en fazla geçiş II den I e doğrudur.

Yukarı tırmanmada mesafe ne kadar büyükse, aradan geçen zaman da o kadar uzundur. 1885 de Berlinde muhacirler üzerindeki istatistik-

[20] Sorokin: aynı eser, s. 419-451.

[21] M. Ginsberg: Studies in Sociology, London 1932, Methuen, s. 168.

ler, muhacirin muhim bir tırmanış yapabilmesi için, en az on beş senenin geçmesi icabettiğini göstermiştir. Berlinde beş sene oturan muhacirler arasında müteşebbislerin nisbeti %12 idi; bunların da ancak %5,5 i beş kişiden fazla işçi kullanıyordu. On beş sene sonra müteşebbislerin nisbeti %40,9 u buldu; bunların da çoğu büyük müteşebbislerdi.

İktisadî tabakalaşmada da muhtelif tabakalar arasında bu alış veriş mevcuttur. Mamafih Amerika zenginleri üzerinde yapılan tetkikler, babadan oğula intikallerin artmakta olduğunu göstermiştir. Ölen zenginlerde, işine fakir başlayanların adedi, yaşayan zenginler arasında işlerine fakir başlayanlara nisbetle iki misli idi. Buna mukabil, yaşayan zenginlerde işlerine zengin başlayanlar, ölenlerde aynı şekilde başlayanlara nisbetle iki mislidir. İngilteredeki bir tetkik; 254 müstakil oğuldan 185 inin iktisadî durumlarının, babalarınınkini ile aynı olduğunu göstermiştir ki, intikal nisbeti %72,8 dir [22].

Tabakalar arasındaki tahavvüller bilhassa içtimai ve iktisadî kalkınmalar, harp ve ihtilâl anlarında daha fazladır. Meselâ toprak reformları buna bir misaldir.

Siyasî tabakalaşmaya gelince, babadan oğula geçiş bu sahada daha zayıftır. Muhtelif tabakalar arasındaki tahavvül ise normal zamanlarda tedricî, harp, ihtilâl ve reform sıralarında şiddetlidir. Siyasî partilerde çalışma, siyasî tırmanmanın en isabetli yoludur. Gazetecilik, akademik faaliyet ve hukukçuluk başlıca kanallardır. Aşağı tabakalardan gelen iktidarlı bir siyasinin, karyerine, muhafazakâr muhitlerden ziyade sosyalist ve müfrit muhitlerden başlaması daha şanslı bir yoldur. Meselâ *Lloyd George, Clemenceau, Briand, Mussolini, Vandervelde, Ebert, Laval* böyle yapmışlardır. Amerika reisicumhurlarının 14 ü yani %48,3 ü fakir ailelerinden idi. Muhtelif memleketlerde aşağı tabakalardan gelen kiral ve devlet reislerinin % si şöyledir:

Garbî Roma İmparatorluğu	45,6
Şarkî Roma İmparatorluğu	27,7
Rusya	5,5
Fransa	3,9
İngiltere	5,0
Birleşik Devletler	48,3
Fransız ve Alman Cumhuriyet başkanları	23,1

Bugünkü cemiyette şakulî seyyaliyete kanal vazifesi gören mektep, ordu, kilise, siyasî teşkilât ve siyasî partiler, meslekler vardır. Bunlar

[22] Aynı eser, s. 452-465.

içinde *mektep*, ferdlerin içtimai kademelere dağıtılmasında en mühim rol oynayan bir müessesedir. Aşağıdaki tablo Amerikada tahsilin meslekle alâkasını göstermektedir:

<i>Tahsis derecesi</i>	<i>Serbest meslek</i>	<i>Memur</i>	<i>İş adamı</i>	<i>İşçi</i>
Beşinci sınıf	1.1	13.4	3.0	22.4
Altıncı	1.1	13.3	4.7	19.0
Yedinci	1.6	18.5	4.8	13.0
Sekizinci	2.4	35.2	6.9	8.5
High School'un 1 inci	3.2	46.0	6.6	6.9
» 2 inci	4.9	49.2	9.5	4.5
» 3 üncü	6.1	51.6	11.1	3.6
» 4 üncü seneleri	9.2	59.4	10.0	2.4

Mektebin ayırma fonksiyonundaki rolünü ve kuvvetini gösteren diğer bir muta da şudur: Amerikada mektebe giren 1000 talebeden sekiz sene sonra High School'un dördüncü sınıfında bulunanlar 56 kişidir. İlk mektebe girenlerin %40 ı High School'a geçebilmektedir. High School'a giren 6141 talebeden ancak 1936 sı mezun olup kolej ve üniversiteye gidebilmektedir.

Bundan başka, bazı meslekler iktisadi tabakalaşmada en mühim rolü oynamaktadırlar. Aşağıdaki tabloda bu vakıayı görmekteyiz:

<i>Amerikalı milyonerlerin meslekleri</i>	<i>Sayı</i>	<i>Yüzde</i>
Fabrikatörler	193	29.2
Bankacı ve komisyoncular	138	20.9
Tüccarlar	78	11.8
Münakale organizatörleri	63	9.5
Avukatlar	40	6.0
Kâşifler	29	4.4
Nâşir ve Tâbiler	22	3.3
Madenciler	18	
Mülk sahipleri	17	
Keresteciler	17	
Artist, aktör ve tiyatrocular	17	
Telgraf, telefon, gaz, elektrik	12	
Devlet adamları	8	14.9
Toprak sahipleri	4	
Doktorlar	4	
Papazlar	2	
<i>Yekûn</i>	662	100.0

Yukarıdaki mutalar gösteriyor ki, bugünkü nizam içinde içtimai mevki yalnız aile ve mülkiyet müesseseleri ile tayin edilmemektedir. İktidarlıların yüksek tabakalara tırmanabilmelerini temin eden vasıtalar geniş mikyasta mevcuttur. Bilhassa serbest ve Devlet eliyle tahsil aşağı tabakalardaki iktidarlıların, yukarılara tırmanabilmelerini temin eden vasıtaların başında gelmektedir.

Esasen cemiyette alttan üste doğru hareketi zarurî kılan daha başka âmiller de mevcuttur. Bunların başında, *yüksek tabakaların kıvrılgından doğan demografik âmiller* gelir. Filhakika yüksek tabakalar, aşağı tabakalara nisbetle çok düşük bir çoğalma emsali göstermektedirler. Yüksek tabakalardaki bu doğum azlığı yüzünden, ileri nesillerdeki nüfus azalmaktadır. Bu sebeple daima, aşağı tabakalarda yetişen iktidarlılar tarafından, yüksek sınıflar takviye edilmek zorundadır. İkinci âmil, ebeveynle çocukların benzemezliğidir. İktidarlı bir babanın iktidarsız çocuğu muhtelif muvaffakiyetsizlikler sonunda aşağı inmek zorunda kalır. Üçüncü âmil de, antropo - sosyal muhitin tahavvülüdür; yani harpler, ihtilâller tabakalar arasındaki hareketi arttırmırlar. Son bir âmil de, ferdlerin tabakalar arasında hatalı dağılışıdır. Bu yüzden de, lâıyk olmadıkları mevkilere geçenlerin yer değiştirmesinden doğan hareketler tabakalar arasında alış verişin cereyanına vesile olurlar.

Üç türlü tabakalaşmadan doğan sınıf farklılıkları, bugünkü cemiyet içinde ferdlerin aşağı ve yukarıya doğru hareketleri sayesinde bir hayli hafiflemektedir. Gerek bir nesil içinde, gerekse birbirini takip eden iki nesil içinde tabaka değiştirme imkânlarının mevcudiyeti, sınıfların birbirinden tamamiyle ayrılıp kastlar haline gelmesini önlemekte ve tabaka değiştirme ümidi sınıf farklılığını ve zıddiyetini azaltmaktadır. Bugünkü nizamı sosyalistlerin, kast nizamına benzetmeleri, tamamiyle haksızdır. Üstelik sosyalist bir nizam ferdlerin serbestçe meslek seçme, meslek değiştirme, serbest iş görme, diğer ferdlerle piyasada karşılaşma, rekabet etme imkânlarını ortadan kaldırarak, cemiyet içindeki farklılıkları bugünkü nizamdan çok daha fazla katılaştırmış, sınıf farklılıklarını artırmış olacaktır. Rekabet ve piyasanın tahribi ile içtimai seleksyon (ıstıfa) gelişi güzel cereyan edecek ve merkezî bir otoritenin keyfî ve diktatörce emirlerine tâbi olacaktır.

Bugün, içtimai farklılaşmanın serbest rekabet nizamı içinde «deneme ve hata» («Trial and error») yoluyla cereyan edişi tarzına ikame edilebilecek bir esas henüz elimizde mevcut değildir. Son zamanlarda bilhassa orduda ve diğer bazı sahalarda çokça kullanılmağa başlayan *zekâ testleri* usulü ile bile, ferdlere muayyen ve müşahhas sahalarda gösterme imkânı yoktur. Bütün yapılabilen sey, ferdin umumî kifayet veya uygunluğa

(«fitness») sahip olup olmadığını tayin etmektir. Bu usulle ferdin vasıfsız, yarı vasıflı, vasıflı ve ihtisas yapabilecek işlerden hangisine kabiliyeti olduğunu tesbit etmek ve ona göre ancak bir tavsiyede bulunmak mümkündür. Tavsiyeden daha ileri gitmek, muhtelif bakımlardan mahzurludur. Bu mahzurların en başında, demokrat bir memlekette ferde istemediği bir mesleği zorla kabul ettirmek imkânının olmayışı gelir [23].

V. Bugünün başlıca içtimai sınıfları.

Günlük lisanda o kadar çok çeşitli sınıf tefrikine rastlanır ki, bunları sistematik bir şekilde ve hepsine şâmil muayyen kıstaslarla tasnife tâbi tutmak kolay değildir. Çünkü günlük lisandaki tefriklerin her biri muayyen noktâi nazarlara göre yapılmıştır. Bunların hepsini yanyana getirdiğimiz zaman, aralarında tedahüller hasıl olmaktadır. Mâmafih bu vaziyet hiç de ilmî bir tahlile mâni olacak şekilde değildir. Bu sebeple, günlük lisanda rastladığımız, zengin ve fakir sınıflar, yüksek, orta ve aşağı sınıflar, hâkim ve tâbi sınıflar, çiftçi, tüccar, kapitalist, işçi v.s. gibi bir çok ayırma şekillerini, muayyen gruplar içinde toplayıp oldukça sistematik ve ilmî bir tasnif yapmak imkânları vardır.

Fakat zamanımızdaki sınıfları tasnife tâbi tutarken şunu bilhassa hatırlamak lâzımdır: Bugün iktisadî ve meslekî tabakalaşma, sınıf tefrikini yaratan âmillerin başına geçmiş, siyasî ve dinî tabakalaşmanın bu hususta eskiden oynadığı rol bir hayli zayıflamıştır. Endividüalist ve liberal Devlet telâkkisi, münevver ve seçkin zümrenin siyasî iktidarını cemiyet içinde en fazla kalabalık bulunan zümrelerin isteklerine bağlı bir hale getirmiştir. Bu suretle seçkin zümre, eskiden stand nizamında sahip bulunduğu, siyasî ve içtimai statüye artık sahip değildir. Bu, yukarıdaki zümrenin rolü, artık hiç kalmamıştır demek değildir. Şüphesiz, cemiyet içinde siyasî iktidarın harekete geçmesinde müstakil ve nihâî karar sahibi olmamakla beraber, bu hususta hazırlık yapan ve tekliflerde bulunan, gene seçkinler zümresidir. Bu bakımdan liberal bir demokraside siyasî liderliğin ehemmiyetsiz olduğunu söylemeğe imkân yoktur. Fakat bu çeşit bir cemiyette seçkin lider zümresi siyasî iktidarın sahibi değildir. Siyasî iktidar, şekilsiz ve anonim bir kütle olan ekseriyettedir. Bu bakımdan demokrat bir memlekette, yüksek Devlet erkânını, hâkim sınıf içinde zikretmek yanlışır.

İktisadî ve meslekî tabakalaşma bugünkü sınıf tefrikinde çok daha

[23] North: adı geçen eser, s. 313-315.

esaslı rol oynamaktadır. Nitekim en çok kullanılan sınıf tefrikleri, bu hatalar üzerinde yapılmış olanlardır. Meselâ *Marx*'ın kapitalist ve proleter sınıfları tefriki, esas itibariyle meslekî tabakalaşmaya istinat etmekle beraber, istihsalin dağılışında birisinin «fazla kıymet», diğersinin ise ücret alması ve bu yüzden farklı gelire de sahip olması dolayısıyla, iktisadî tabakalaşma vakiasına da dayanmaktadır. Keza serbest sanayici, serbest meslek, ziraatçı, memur sınıfları gibi ayırmalar da, meslekî tabakalaşmaya istinat eden tefriklerdir. Zengin sınıflar, orta sınıflar, fakir sınıflar şeklinde sırf iktisadî tabakalaşma kıstasına göre yapılan diğers bir ayırma şeklinin, bu esas zümreler içinde tâli sınıfların neler olduğu tahlil edildiği zaman, aynı zamanda meslekî tabakalaşmayı da ifade ettiği anlaşılıyor.

Bugünkü cemiyette iktisadî faaliyetin ön plâna geçmesi ve iş bölümünün son derece artışı, iktisadî ve meslekî tabakalaşmanın, zamanımızda sınıf ayrılıklarını meydana getirişindeki rolünü çok artırmıştır. Bu sebeple, mevcut başlıca sınıfları tasnife teşebbüs ederken, iktisadî faaliyete iştirak eden, muhtelif iş bölümü zümrelerinin, istihsal vetiresinde ve gelirin dağılışında birbirleriyle olan münasebetlerini en evvel gözönüne getirmek lâzımdır.

İstihsal, bilindiği gibi, toprak, sermaye ve emek unsurlarının bir araya getirilmesi ile yapılır; gelirin dağılışı da faiz, rant, ücret ve kâr şeklinde toprak ve sermaye sahipleri ile işçiler ve müteşebbisler arasında olur. Toprak ve istihsal vasıtaları üzerinde tasarrufta bulunan ve iş kuvvetini satın alarak kendi hesabına çalıştırabilen, toprak sahibi, sermayedar ve müteşebbis, istihsal ve servetin dağılışı vetiresini, işçi zümresinden daha çok kontrol altında bulundurmaktadır. Büyük sermayedar ve rant sahibi, kâr yahut «fazla kıymet» i kendisine alan müteşebbis, servetin dağılışında en büyük payı aldıkları için, iktisadî tabakalaşmanın üst basamaklarını işgal etmekte, buna mukabil işçiler, sırf iş güçlerinin pazarda satılmasıyla elde ettikleri gelirele alt tabakaları doldurmaktadırlar. Mâmafih umumiyetle kapitalist adı verilen ve mülk sahibi olan birinci zümre ile, mülksüz ve iktisadî varlığı iş gücünün satılmasına bağlı işçi yahut proleter zümresi arasında *mütavassıt bazı gruplar* daha vardır. Kapitalist zümresi yüksek sınıf, proleter zümresi aşağı sınıf kabul edildiği için, bu üçüncü gruba da *orta sınıf* denmektedir. Orta sınıfın hususiyeti, hem mülkiyete sahip oluşu ve bu suretle yabancı iş gücü satın alarak, onları kendi hesabına çalıştırabilmesi ve kazanç elde etmesi, hem de bizzat kendisinin çalışmasıdır. Mâmafih orta sınıf, ileride de göreceğimiz gibi, yalnız bu hususiyeti taşıyan zümrelerden ibaret değildir. Sermaye geliri ve rantla geçinen bazı zümreleri de orta sınıfa sokmak daha doğru olur. Meselâ sermayesi, büyük ticarî teşebbüslerdeki gibi kârın yahut «fazla kıymet»in

birikmesi ile teşekkül etmeyip, aldığı ücretten bir kısmını tasarruf etmek suretiyle hasıl olan, küçük tasarruf erbabını ve küçük rant sahiplerini kapitalist sınıfı içine sokmak hatalıdır. Kapitalist sınıfı içine, ücretten tasarruf edilerek biriktirilen küçük sermaye sahipleri değil, tevarüs edilen ve «fazla kıymet» in biriktirilmesi ile elde edilen büyük sermaye sahiplerini sokmak daha doğru olur. Bu sebeple, orta sınıfa, küçük tasarruf erbabı ve küçük rant sahipleri ile beraber memurlar ve müstahdemler gibi geliri, umumiyetle iş geliri vasfını taşıyan bazı zümreler de girerler.

Kapitalist ve işçi sınıflarının hususiyetleri hakkında, daha yukarılarda *Veblen*'in fikirlerini zikrederken bir miktar izahat vermiştik. Şimdilik bunlar üzerinde daha fazla durmıyarak, diğer bazı sınıfların hususiyetlerini tahlile başlayacağız.

Kapitalist ve işçi sınıfları arasında farklar, yukarıda da temas ettiğimiz gibi, oldukça vâzih olmakla beraber, bunlar dışında kalan artizan, köylü, memur ve serbest meslek erbabı gibi sınıfların bu iki kutuptan hangisine daha yakın olduğunu tayin etmek yahut bu sınıfları orta sınıf şeklinde ayrı bir kategori içinde toplamak o kadar kolay bir iş değildir. *Marx* da, başlıca iki sınıf mevcut olduğunu söylemekle beraber, bunlardan müstakil bir küçük sanatlar zümresinin de bulunduğuna işaret etmiş, fakat bu zümrenin büyük sanayiın rekabetine dayanamıyarak zamanla çökeceğini ve proleter sınıfını takviye edeceğini iddia etmiştir. Halbuki orta sınıflar zamanla gerilemek şöyle dursun, bilâkis inkişaf etmiş, genişlemiştir.

1) Küçük sanatlar zümresi.

Artizan yahut küçük sanatlar zümresinin hususiyetlerini başlıca beş noktada toplamak mümkündür: Birincisi, yukarıda da söylediğimiz gibi, küçük sanatlarda iş ve sermayenin aynı şahısta birleşmesidir. *Küçük sanat erbabı* hem sermaye sahibidir, hem de işçidir. Yahut ta burada yabancı işçi unsuru, büyük sanayideki gibi ehemmiyetli rol oynamamaktadır. Bu sebeple bir çok memleketlerde, işçi adedinin az oluşu, küçük sanat mensuplarının tesbitinde kıstas olarak alınmıştır. İkinci hususiyet, küçük sanatların iktisadî nüfuz sahası dardır, ancak bir şehir hudutları içine münhasırdır. Üçüncü hususiyet, küçük sanat mensupları arasında servetin dağılışı, kapitalist iktisattaki gelir sınıfları halinde ve iktisadî kanunlara göre olmayıp, âdetin ve an'anevî hallerin tayin ettiği nisbetlere göredir. Bu hadler korporasyon nizamâtı ile tesbit edilirler. Usta ve çırak bu sebeple ayrı sınıflar teşkil etmeyip, iki ayrı derece vaziyetindedir. Dördüncü hususiyet, küçük sanatlarda teknik ileri değildir, ve binnetice iş bölümü de azdır. Beşinci hususiyet, psikolojiktir; bu sınıfın gayesi ka-

pitalist sınıflardaki gibi âzamî kazanç olmayıp, örf, âdet ve an'ane ile tayin edilmiş mahdut bir menfaattir [24].

2) Köylü sınıfı.

Ne Kapitalist ne de işçi sınıfına dahil bulunan, kendine mahsus bazı hususiyetleri olmakla beraber, küçük sanatlar sınıfı gibi orta sınıf vasıfları gösteren diğer bir zümre de, *köylü sınıfı*dır. Şimdi de bu sınıfın hususiyetlerini araştırarak, hangi zümreye yakın olduğunu tesbit etmeye çalışalım. Bu hususta ilk yapılacak iş, köylü - çiftçi sınıfının mesleki, siyasi ve iktisadî statüsü itibariyle başlıca hangi zümrelere benzediğini tesbit etmektir [25].

Meslekî statü bakımından bu sınıfı diğerlerinden ayıran ilk hususiyet, çiftlik sahibi, kiracı ve işçi arasında, yani köylü nüfusunun her tabakasında, işin mahiyeti birbirinden pek az farklı oluşudur. Halbuki sanayi, madencilik ve ticarete, muhtelif tabakaların gördüğü işin mahiyeti çok farklı ve bu yüzden aralarındaki uçurum ve zıddiyet oldukça şiddetlidir. Diğer bir hususiyet de, meslekî fonksiyonların yahut işin psiko-sosyal karakterindeki farklılıktır. Ziraat mensuplarında, mülk sahibi, vasıflı memur ve işçi gibi üç çeşit evsaf aynı zamanda vardır. Bu sebeple köylünün statüsü, diğer mesleklerin patron, memur ve işçi kategorilerinin statüsünden çok farklıdır. Meslekî statü bakımından üçüncü farkı yaratan âmil de, köylü sınıfında meslekî muhitin, diğerlerinden çok farklı oluşudur. Köylü sınıfının meslek muhiti tabiidir; köylü meslekî faaliyetinde organik varlıklarla temas halindedir. Halbuki amele cansız, mihanikî varlıklarla münasebette bulunur.

İktisadî statü bakımından tetkik edilecek ilk nokta, köylü sınıfının mülkiyetle olan alâkasıdır. Toprak ve ev gayrimenkul mülkiyetinin başlıca mevzuları olduklarından, köylü sınıfı mülklü bir sınıftır. Bundan başka, kiralanan işçi adedi, bu sınıf içinde çok az bir rol oynar; kiralama da ekseriya akrabalar ve tanıdıklar arasındadır. Nihayet, ücret ve kira ile tutulan işçilere daima mülk sahibi olma imkânları açıktır. Halbuki sanayi işçilerinde mülksüz kalma hemen hemen alın yazısı gibi telâkki olunur. Bu sebeplerle köylü sınıfı, «par excellence» mülkiyete sahip bir sınıftır. Aşağıdaki tabloda, Amerikada mülke sahip olanlarla mülksüz işçi, memur, zümrelerinin her meslekteki nisbetleri görülmektedir:

[24] F. Perroux: Cours d'Economie Politique, Paris 1939, cilt I, s. 93-95.

[25] Bu bahse dair vereceğimiz mutalar, Sorokin'in «Principles of Rural-Urban Sociology» adlı eserinden alınmıştır.

MESLEKLER	Umumî meslek nüfusu		Mülk sahipleri ve şirket üzaları	Memur ve işçiler
	Yüzde	Sayı	Yüzde	Yüzde
Ziraat	100	10,953,158	37.5 kiracılarla 60.6	39
İmalât ve mekanik işler	100	10,812,736	Takriben 2.5	Takriben 97.5
Madencilik	100	1,084,796	Takriben 2,0	Takriben 98.0
Ticaret	100	4,242,979	Takriben 37 (Bankacılar, tellâllar, ihracatçı, ithalâtçı v.s.)	Takriben 63
Büroda çalışanlar	100	3,126,541	(Mülksüz sınıf)	Takriben 100
Nakliye	100	3,063,582	1.4	Takriben 98.6
Âmme hizmetleri...	100	770,462	(Mülksüz sınıf)	Takriben 100
Serbest meslekler...	100	3,142,889	Meçhul	Meçhul
Ev hizmetleri	100	3,404,892	Meçhul	Meçhul

İktisadî statünün tetkikinde tesbit edilecek ikinci nokta, köylü sınıfının servet ve gelir vaziyetidir. Köylü sınıfı mülklü bir sınıf olmakla beraber, servet ve geliri yüksek bir sınıf değildir. Kül halinde şehir halkıyla mukayese edildiği takdirde, onun dününde kalır. Kezalik, servet farklılığı şehirdekinden daha azdır ve şehirdeki mülklü sınıfla kıyas edilirse, köylü servet ve gelir vaziyeti itibariyle aşağıda kalır. Bu bakımdan daha çok şehirdeki mülksüz işçi zümresine benzer. Amerikada yapılmış bilhassa bu hususa dair istatistik tetkikleri vardır. Sovyet Rusyada, 1923-24 senelerinde muhtelif sınıflarda adam başına isabet eden senelik gelir, ruble olarak şu şekilde idi: Köylüler 62,5, işçi ve müstahdemler 187,7, artizan ve serbest meslek erbabı 225,6, tüccarlar 311,3, şehir halkı vasatîsi 226,1, köy halkının vasatîsi de 89,9 ruble alıyorlardı [26].

İktisadî statü bahsinde nazarı itibara alınacak üçüncü nokta, hayat standardıdır. Standard vasatîsi itibariyle köy halkının hayat standardı şehir halkınınkinden düşüktür. Bir müellif, çiftçilerle işçilerin hayat seviyelerinin benzer olduğunu tesbit etmiştir. Fakat diğer bir cepheden, çiftçi sınıfı işçi sınıfından ayrılmakta ve bu hususta kapitalist ve bilhassa orta sınıflara benzemektedir: çiftçi sınıfında, işçilerin aksine tasarruf, yatırım ve istikbal kaygısı daha kuvvetlidir. Amerikada Minnasota'da yapılan bir tetkikte, muhtelif sınıflarda muhtelif yaşlarda bütçelerde bu husus için ayrılan nisbetleri görüyoruz:

[26] aynı eser, s. 74.

<i>Aile reislerinin yaşı</i>	<i>Çiftçi</i>	<i>İşçi aileleri</i>	<i>Memur ve iş adamı sınıfı</i>
30 dan aşağı	11	19	27
31 - 35	17	12	21
36 - 40	18	12	27
41 - 45	22	11	21
46 - 50	17	12	25
51 - 55	18	15	30
56 - 60	18	5	31
61 ve yukarı	19	15	30
<i>Vasatî</i>	18	13	27

İktisadî statü bakımından dördüncü hususiyet de, köylü sınıfının gelir kaynağının mahiyetinin, diğer sınıflarinkinden farklı oluşudur. Köylü geliri, ücret, faiz, rant ve kâr gibi muhtelif gelir çeşitlerinin bir kombinasyonudur. İşte bu hususiyet itibarıyla de, köylü, kapitalist ve proleter zümrelerinden ayrılmakta ve orta sınıf vasfını kazanmaktadır.

Köy halkı meslekî ve iktisadî bakımdan olduğu gibi, *siyasî bakımdan* da şehirli sınıflara nisbetle daha az farklılaşmış ve tabakalaşmıştır. Bu farktan dolayı sınıf kavgası (büyük arazi sahipleri müstesna) köylüler arasında, şehir nüfusundaki muhtelif tabakalar arasındakilerden daha azdır. İkinci olarak, köylü sınıfının sosyo-politik statüsü, umumiyetle şehirli nüfusa nisbetle ve bilhassa yüksek şehirli nüfusa yani kapitalist zümreye nisbetle oldukça aşağıdır. Diğer farklılıklar olmazsa, bu hususta işçi ve çiftçi sınıfları arasında yakınlık vardır. Üçüncü nokta, köylü sınıfının dağınmış olması ve münakale sisteminin kifayetsizliği yüzünden, bu sınıf, menfaatini koruyacak bir kütle haline gelememiş olmasıdır. Bu iddiayı teyit edecek elimizde tarihî ve istatistik mutalar mevcuttur. Bir kere şehrin ve şehirli sınıfların menşesine bakarsak, bu toplulukların ekseriya köy zararına meydana geldiğini müşahade ederiz. Çünkü ilk şehirler (*Sombart*'in tâbiriyle) «istihlâk şehirleri» idiler. Orada lordlar, kiralılar, prensler, papazlar, askerler ve onların yardımcıları oturuyordu. Sonraları şehir, ticarî, mâlî ve sınaî kapitalizmin mekânı oldu. Bundan sonra münasebetler daha iyileşti, mübadele ve iş birliği zorla ve şiddetle olmaktan çıktı. Diğer taraftan, bugün bile köylünün siyasî temsili diğer sınıflara nisbetle çok daha zayıftır. Aşağıdaki tablo bunu göstermektedir:

Memleket	Sene	Köylü partilerinin	Mebusların	Yüzde
		âza adedi	umumî sayısı	
Polonya	1922	125 (Radikal ve mu- dül köylü partisi)	444	Fakriben 28
Sırbistan	1925	73 (Sırp-Hırvat K.P.)	310	» 23
İsveç	1925	17 (Çiftçi P.)	150	» 10
Bulgaristan	1923	39 (Çiftçi P.)	362	» 11
Çekoslovakya	1920	58 (Çiftçi P.)	282	» 20
Estonya	1923	31	88	» 35
Avusturya	1923	2 (Köylü P.)	165	» 2
Litvanya	1923	26 (Çiftçi ve köylü P.)	78	» 33
Norveç	1925	22 (Çiftçi P.)	150	» 15
Romanya	1922	50 (Köylü ve Halk P.)	337	» 15
Letonya*	1928	27	100	» 27
İsviçre	1922	34 (Çiftçi P.)	198	» 17
Finlandiya	1924	44 (Çiftçi P.)	200	» 22
Almanya*	1928	26 (Hıristiyan Millî Köylü ve Sakson K. P.)	489	» 6

Bundan başka, köylüler askerlik, vergi, ve muafiyet meselelerinde daima mağdurdurlar. Vergide, köylünün mülkü saklanamayacağı için, kolaylıkla vergi matrahı olur. İkincisi, himaye tarifeleri daima şehir sanayiini korumayı hedef tutar. Üçüncü olarak, köylü de aynı vergiyi verdiği halde, âmme hizmetlerinden daha az istifade eder.

Siyasî temayül bakımından köylü sınıfının arzettiği hususiyetleri tesbit ederken ilk göze çarpan nokta, bu sınıfın bazan, seçimlere daha az bir nisbet dahilinde iştirak etmiş olması keyfiyeti gelir. Bunun sebebi, daha çok köylerde münakale imkânlarının şehirlerdeki kadar inkişaf etmiş olmamasıdır. Mâmafih bu iştirak nisbeti vaziyeti daima yukarıdaki gibi değildir.. bazan köylünün seçimlere iştirak nisbeti şehirlerdekinden daha yüksek olur.

Köylü sınıfının seçim meselesinde gösterdiği diğer bir hususiyet, şehirlerde rey dağılması çok olduğu halde, köyde reylerin muayyen partiler arasında paylaşılmasıdır. Bunun sebebi de, şehirlerde içtimai seyyaliyet, bu şekilde çeşitli ve mütehavvil kanaatların hasıl olmasına meydan vermesidir.

Köylü sınıfının radikal, sosyalist ve kominist cereyanlara karşı davranışı hususuna dair elimizde oldukça zengin kemmi mutalar mevcuttur.

* İlk neticeler.

Meselâ bunlardan Amerikalı bazı müelliflerin 1910-14 arasında Oregon referandumları üzerinde yaptıkları bir tetkik, dikkate değer neticeler meydana çıkarmıştır. 26 karar üzerindeki reyler radikal telâkki edilmiş ve ona göre tasnif edilmiştir. Bu reylerin %42 si köy, %46 sı şehre aittir. Şehirde de işçilerin verdiği reylerin %52 si orta sınıfın, %42 si, yüksek sınıfların da %37 si bu tedbirler lehindedir. Avrupadaki radikalizme gelince, 1927 de Rusyada yapılan parti istatistiklerine göre, parti âzasının % 55,7 si işçilerden, %19,0 ı köylülerden, %22,6 sı memur ve müstahdemlerden, %2,7 si de diğerlerinden müteşekkildir. Merkezi İcra Komitesinde köylüler %21,3, orduda %83,1 dir; halbuki köylüler Rusyada umumî nüfusun %82-85 ini teşkil ediyordu. Köy sovyetlerinde âzanın ancak %12,9 u komünist partisi âzası idi. Şehir sovyetlerinde ise bu nisbet %52 kadaydı.

Almanyada sosyalist ve sosyal demokrat partilerin terkiibinde de, köylü nüfusun bu temayülü hakkında bir fikir edinmek mümkündür. 1898 ve 1903 seçimlerinde bu partilere muzaheret göstermiyen mıntakalar nüfusu 30,000 den aşağı olan yerlerdi. Buna mukabil bu partilere reylerinin %75 inden fazlasını verenler 100-125,000 arasındakilerdi. Diğerleri şehirleşmenin artmasıyla mütenasip bir artma gösteriyorlardı. 1898 de Berlinde reylerin %59,5 i sosyalist partiye verilmişti; halbuki bütün memleket için bu nisbet %27,2 idi. 1903 de bu nisbet Berlinde %66,8, bütün memlekette 31,7 idi.

Norveçte köyler bütün reylerin %65,8 ini verdiği halde, bu zümre, sosyalistlere verilen reylerin %59,5 ini, komünistlere verilenin de %55,6 sını temin etmiştir. Muhafazakâr reylerin %51,2 si, bilhassa muhafazakâr partinin sol cenahnın aldığı reylerin %81,3 ü bu sınıf tarafından verilmiştir.

İsviçre 1923 sayımında atılan reylerin %65 i köylüler tarafından verilmişti. Halbuki köylüler, komünistlere verilen reylerin %55 ini, sosyalistlere verilenlerin de %61 ini vermişlerdi; buna mukabil konservatif çiftçi partisinin aldığı reylerin yüzde yüzü köylüler tarafından atılmıştı. Keza liberal partiye verilen reylerin çoğu da köylerden gelmişti. Danimarka ve Bulgaristan seçimlerinin neticeleri de bu vaziyettedir. Şu halde radikalizm ve komünizm köylüler tarafından daha az müzaheret gören siyasî cereyanlardır. Aynı neticeyi, bu partilere liderlik eden şahısların doğum yerlerinin köy olup olmadığına da bakarak araştırabiliriz. Amerikada bu parti liderleri arasında ancak %14,9 u köyde doğmuş kimselelerdir. Halbuki köylü nüfus umumî nüfusun %40-50 sini teşkil eder. Liderlerin mesleğine nazaran, komünist liderlerin ancak %0,7 si çiftçidir.

E. Demolins'e göre, İngiliz Avam Kamarasında mesleği ziraat olan âzaların ancak %26 sı sol cenaha (Liberal ve Radikal) mensuptu, %74 ü

ise muhafazakârdı. İmalâtçıların %65 i, tüccar ve bankerlerin %72 si, serbest mesleklerin %85 i, mesleği memur ve askerlik olanların %51 i sol cenaha mensup Avam Kamarası âzaları arasında idi.

Muhtelif Avrupa çiftçi partilerinin programları, gayeleri ve vasıtaları üzerinde salâhiyetli bir etüd olan, 1924-28 seneleri için Prague'da neşredilen «Bulletin of the International Agrarian Bureau» de, köylü sınıfının hususî mülkiyet taraftarlığı, komünist ve sosyalist aleyhtarı temayülü, iktisadî meselelere Devletin fazla müdahale etmesini hoş görmeyişi gibi hususlara ait mutalar mevcuttur.

Yukarıdaki izahat, çiftçilerin radikalizmden uzak olduğu mânasına gelmez. Bir çok tarihî hâdiseler köylünün *radikal ve ihtilâlcî temayülünü* göstermektedir. Roma İmparatorluğunun son bir kaç asrındaki köylü ihtilâlleri, İngilterede 1381, 1452 deki köylü ihtilâlleri, İsveçte 1437-1440 arasında bir sürü köylü ayaklanmaları, 1340 ve 1441 de Danimarka, 1418, 1437 de Bohemyada, 1432, 1525 ve müteakip yıllarda Almanyada, 1322, 1328 de Hollandada, 1395, 1479 da İspanyada, 17 nci asırda Rusyadaki anarşiye köylülerin de katılmaları, nihayet son Rus ihtilâline köylülerin iştiraki gibi daha bir çok hâdiseler bunu teyit eden tarihî vakıalardır.

Fakat bu köylü ayaklanmaları ve isyanları ile, şehirliilerin ve bilhassa amele sınıfının isyan ve ihtilâli arasında esash *farklar* vardır.

Birincisi, *kantitatif* farklardır; şehirde ekseriya polisle çarpışma olduğu, mülke zarar verildiği ve bu gibi hâdiselerin senede sık sık vukua geldiği halde, köydekilerde böyle bir vaziyet yoktur. İkincisi, içtimai nizam ve Devlete karşı işlenen ferdî ve kollektif cürümler şehirde köye nisbetle çoktur. Üçüncüsü, şehir radikal ve ihtilâlcî teorilerin istihsal ve yayılma yatağıdır. Nihayet, köydeki ayaklanmalar daha azdır; şehir ayaklanmalarının pek azı köye sirayet edebilmiştir.

Kalitatif farklara gelince, evvelâ, köy ayaklanmaları iptidaî, programsız, maksatsız hareketler olarak meydana çıkarlar. İkincisi, şehir ihtilâllerinin çoğu, komünist ve sosyalist temayüllü olduğu halde, köylülerinki nadiren böyledir. Bu nadir hallerde bile köy ihtilâli ancak ilk safhada, yani toprak ve çiftliklerin yeniden taksimi safhasında bu vasfı haizdir. Diğer bir hususiyet de, köylü ihtilâllerinin bazıları şehire ve onun sınıflarına karşıdır; bu, bazan aşağı bazan yukarı sınıflara karşı olabilir. Nihayet, köy ihtilâl ve ayaklanmalarının başlıca sebebi arazi mülkiyeti ve tevezzüü etrafında toplanmıştır ki, bu şehir ihtilâllerinde az rol oynar.

Arazinin ufak parçalara dağıtıldığı yerlerde rehin ve ipotek artmadıkça, deflasyon yahut diğer iktisadî değişiklikler, hukukî değişiklikler gibi hâdiselerle bu tevzi tarzına taarruz ve hücum vaki olmadıkça, köy radikalizmine az rastlanır. Toprak kolaylıkla el değiştirmez; bu sebeple

köylü sınıflar az çok müstakar olduklarına göre köy radikalizmi şehrinki kadar şiddetli ve sık olamaz. İkincisi, köyler çok dağınık oldukları için. hep birlikte hareketi temin etmek zordur. Üçüncüsü, içtimai tezatlar köyde şehirdeki kadar keskin değildir. Dördüncüsü, siyasî kontrol ve idarenin şehirde temerküzü, şehir ihtilâllerinin patlama ve muvaffak olma şanslarını arttırır. Nihayet, şehir hayatı insanın asırlarca alıştığı bazı tabii ve biyolojik temayüllerini mütemadiyen bastırduğu için, şehirde oturma daha çok bir huzursuzluk vardır; buna mukabil, köy hayatı tabiata daha yakın olduğu için, köylü orada tabii yaratılışına daha uygun ve muvazi yaşar; bu sebeple daha sakin bir hayat geçirir.

Köylü sınıfının siyasî temayülünü tayin eden âmillerin en başında bu sınıfın *endivüyalist bir şahsiyete sahip oluşu* keyfiyeti gelir. Fransız sosyologlarından *Le Play*, «particulariste» tipten ziraatçıların, demokrasi rejimini yarattıklarını meydana çıkarmıştır. İskandinavya, Saksonya ve İngilteredeki «particulariste» tiplere şehirlerde değil, fakat arazi parçalarında, çiftlikler ve malikânelerde doğmuştur. Vakıa şehir hayatı da endivüyalizmi teşvik eden bir muhittir. Fakat çiftçi sınıfı şehirli nüfus içindeki işçi sınıfından çok daha ferdiyetçidir. Mâmafih bu hususta müstakil çiftçilerle, müşterek mülkiyete sahip köylüler arasında az bir fark vardır. Fakat bu halde bile onun mülkiyet karşısındaki vaziyet alışışı işçi sınıfından farklıdır. Köylü işlediği toprağın sahibi olmazsa bile, bu böyledir. Çünkü arazi kirasının sosyo-ekonomik ve hukukî şartları, arazi mülkiyetine çok benzer. İkincisi, çiftçi ve köylü, şehirli işçiden farklı olarak, işinin kendi patronudur. Üçüncüsü, fabrika işçileri, kalabalık ve toplu çalıştıkları ve her biri bütünü bir parçasıyla alâkadar olduğu halde, köylünün işi bundan çok farklıdır.

3) Memur ve müstahdem sınıfı.

Her iki sınıf da orta sınıfa dahil olan, küçük sanat ve serbest meslek erbabı ve köylü sınıfı gibi müstakil sayılmayıp, orta sınıfın tâbi ve bağımlı bir zümresini teşkil ederler. Müstahdem ve memur gruplarının geliri, ücret mahiyetini haiz olduğu halde, bu sınıfların proleter sınıfına dahil olmayışının bazı mühim sebepleri vardır. Bu sebeplerin başında, bu zümreye mensup kimselerin, maddî iş yapmayıp fikrî iş görmeleri gelir.

Müstahdem sınıfı içine, mümessil, kâtip, vezneci, muhbir, seyyar ajan v.s. gibi ticarî müstahdemler ve idare personeli girer. Bir çok memleketlerde bu sınıf son zamanlarda çok yüksek bir artış kaydetmiştir. Ezcümle İsviçrede, bu sınıf 1905 den 1929 a kadar, 57,000 den 157,000 e çıkmıştır. Bu artış %175 bir artıştır. Bu nisbet erkek nüfusta %97, kadınlarda

%441 dir. Halbuki aynı devre içinde işçi sınıfı 585,000 den 787,000 e çıkmıştır, ve artış nisbeti %34 tür. Bu artışın en mühim sebebi, istihsal faaliyetinin fabrikadan büroya doğru yayılmasıdır.

Müstahdem zümresinin *iktisadî statü* itibariyle işçilerden ayrıldığı nokta, aldıkları ücret bakımından bu sınıfın çok tenevvü arzemesidir. Mâmafih bu yüzden gelir nisbeti düşük müstahdemler, proleter kütesine daha çok yaklaşmış olurlar. Nitekim yüksek ücretli proleterler de bu bakımdan orta sınıfa yakınlaşmış olurlar.

Müstahdemleri proleter sınıfından ayıran sosyolojik daha bazı hususiyetler vardır. Evvelâ müstahdem sınıfının geldiği kütle, amelelerinkinden farklıdır. Müstahdemler küçük burjuva ailelerinden geldiği ve hiç olmazsa terbiye ve görgü bakımından orta sınıf vasıflarını taşıdığı halde, proleter kütesi hâlâ ortaçağ hayat tarzını süren köylü tabaka ile, cemiyetin diğer en fakir zümrelerinden gelir. Proleter aldığı ücretle ebeveynine nisbetle yükselmiş sayılır, ve geriye bakmaz. Halbuki müstahdemler daha çok geriye bakarlar ve ebeveynlerinin hayat tarzını özlerler. Müstahdemi proleterden ayıran ikinci bir fark, işçiler, kader itibariyle proleter kütesine daha çok bağlı buldukları halde, müstahdemlerde vaziyet aynı değildir. Çalışkan bir amelenin ne teknik âmir, ne direktör olma şansı pek olmadığı halde, müstahdeme bu imkânlar daha açıktır. Üçüncü bir hususiyet de, müstahdemin işletme bakımından patrona daha yakın oluşudur. Onun patronla münasebetleri daha şahsidir; halbuki ameleninkiler çok daha gayri şahsidir. Dördüncü hususiyet de, müstahdem zümresinde ferdiyetçiliğin daha çok oluşudur. Halbuki proleter zümresinde kolektivist vasıflar daha hâkimdir. Müstahdem, burjuva menşeli olması, yükselme şanslarının daha fazla olması gibi âmillerle daha çok ferdiyetçidir.

Memur sınıfının da *gelir şekli* ücret vasfını haizdir, ve bu zümre de mülksüz bir kütledir. Memur sınıfı, yukarıda gördüğümüz hususî müstahdemlerden, mevkilerinin daha teminatlı oluşu vasfıyla ayrılırlar. Bu sınıfın diğer bir hususiyeti de, yükselme imkânlarının diğer ücretli sınıflara nisbetle daha yüksek oluşu ve geçim imkânlarının proleter kütesine nisbetle çok daha teminatlı oluşudur. Fakat Devlet, memur sınıfının yüksek tabakalarına, hususî teşebbüsten daha az para verir; buna mukabil aşağı tabakalardakilere verdiği, hususî teşebbüslerinkinden daha iyidir.

4) Serbest meslekler.

Bu zümreye doktorlar, avukatlar, serbest çalışan mühendisler, profesörler (bunlar her ne kadar bazı memur vasıflarını haizseler de), serbest

kimyagerler, serbest gazeteciler, serbest müzisyen, ve ressam v.s. gibi meslek mensupları dahildir. Mâmafih fikrî mesai gören serbest meslek mensupları arasında kapitalist zümreden, proletere kadar derecelenmeler görülür.

Doktorluk ve avukatlık gibi mesleklerin büyük ticarî faaliyetler haline gelmesi oldukça nadirdir. Bu mesleklerin başarılı bir tarzda icrası için, muteber bir mahalde muntazam bir büroya sahip olmaları, maddî teçhizat bakımından kâfidir; fakat büyük sermayeye fazla ihtiyaçları yoktur. Onların mesleklerinde muvaffak olabilmeleri için iktidar, çalışkanlık, ve maharet gibi mânevî ve şahsî vasıflara ve meziyetlere sahip olmaları lâzımdır. Mâmafih bilhassa doktorlar içinde, kapitalist faaliyet zümresine ithal edilmesi icabeden bazı faaliyetlere atılanlar vardır. Meselâ bir doktor, hususî bir klinik yahut bir hastahane açınca, faaliyet tarzı farklılaşmakta, bu takdirde kâr yahut «fazla kıymet» elde etme gayesine çevrilmiş tam ticarî ve kapitalist bir faaliyet karşısında bulunmuş oluruz.

Fikrî mesai sarfeden serbest kazançlı orta sınıfın aşağı tabakalarına inilince, «*entellektüel proletarya*» denen zümreyi buluruz. Bunlar fakir sanatkârlar, işsiz avukatlar gibi zümrelerdir. Çünkü sırf tahsil yapmış olmayı, orta sınıfa mensup olmak için kâfi bir kriter olarak kabul etmek güçtür. Diğer taraftan, gelir vaziyeti dolayısıyla da bu sınıfı proleter zümresine sokmak imkânsızdır. Çünkü bu sınıfın geliri, proleter gelirinden fazladır. Fakat bu, gelir sahibi tarafından, kendi mânevî seviyesiyle mütenasip olarak telâkki edilmez. Bu sebeple bazıları bu zümreyi, proleter ve orta sınıf kütlesi arasında bir «No man's land» telâkki ederler[27].

Netice.

Yukarıda sınıf meselesi üzerinde yapılan muhtelif tetkiklerin en mühim bazı neticelerini toplu olarak hülâsa etmek istersek, diyebiliriz ki:

Sınıf teşekkülü yalnız muayyen bir iktisat nizamının mahsulü değildir. O, tâ iptidai zamanlardanberi mevcut olagelmış ve iş bölümünün artması ile gelişmiş bir vakıadır. İş bölümüne müstenit medenî cemiyet nizamına veda etmeden sınıf realitesini ortadan kaldırmak imkânı yoktur.

[27] F. Marbach: Theorie des Mittelstandes, s. 373-422.

Sosyalistlerin, sınıfsızlaşmanın ergeç vukua geleceğine dair delil olarak zikrettikleri, temerküz ve sefilleşme vakıaları, fiiliyatta tahakkuk etmemiştir. Bilâkis, cemiyette kutuplaşma yerine, orta sınıfa doğru bir yaklaşma vukua gelmekte ve muhtelif tesirlerle, cemiyetin muhtelif tabakaları arasındaki alış verişler, sınıf tabakalaşmasının keskinleşmesine mâni olmaktadır.

Diğer bir vakıa da, sınıf kavgası taraftarlarının bazan pek arzuladıkları kombinezonların, proleter sınıfı ile diğer sınıflar arasındaki iş birliği ve ittifakın vukua gelmemesidir. Ezcümle orta sınıfa dahil olan köylü sınıfı, sınıf mücadelesinde işçilerle birleşmeyi reddetmektedir.

NOT — Ord. Prof. Rüstow'un mecmuanın bu sayısının yabancı dil nüshasında çıkan makalesi, tercümesi gecikmiş olduğundan, gelecek sayıya bırakılmıştır.